

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 77/02

כבוד השופט מ' חשין כבוד השופט א' ריבלין כבוד השופט א' גרוניס	בפני:
מעדני אביב אוסובלנסקי בע"מ	העותרת:
נ ג ד	
1. מועצת הרבנות הראשית 2. הרב דוד ורנר- רב העיר חדרה 3. הרב יעקב סבג- ראש אגף הכשרות ברבנות הראשית 4. מדינת ישראל 5. שר הדתות 6. היועץ המשפטי לממשלה 7. הוד מעולה ה.מ שיווק בע"מ תשלובת הוד חפר	המשיבים:
כ"ג אב תשס"ב (1.8.2002)	תאריך הישיבה:
עו"ד רשף חן	בשם העותרת:
עו"ד איל ינון	בשם המשיבים 6-1:
עו"ד שמעון אולמן	בשם המשיבים 3-1:
עו"ד אייל טלמון	בשם המשיבה מס' 7:
תשובה לצו על-תנאי	

פסק-דין

השופט מ' חשין:

עתירה זו שלפנינו, לבושה הוא לבוש עתירה לבג"ץ, ואולם מהותה מהות היא של הליך ביזיון בית- המשפט, קרא: הליך שנושאו הוא הפרת צו מוחלט שיצא מלפני הבג"ץ. לא נבין אפוא כהלכה בְּמָה דברים אמורים אלא אם נקדים ונדבר באותו צו מוחלט - בו, ובעיקר בעתירה שהוליקה אליו - ומשנשכיל בכל אלה נוכל להיפנות לענייננו-שלנו עתה.

העתירה הראשונה

2. תחילת הדברים לענייננו עתה היתה בבג"ץ 7203/00 **מעדני אביב אוסובלנסקי בע"מ נ' מועצת הרבנות הראשית** (פסק-הדין פורסם בפ"ד נו"ד (2) 196). בהמשך דברינו להלן נכנה הליך זה - **העתירה הראשונה**. המתדיינים בעתירה הראשונה היו אלה: העותרת היתה חברת מעדני אביב אוסובלנסקי (היא העותרת בענייננו-שלנו אף-הוא), והמשיבים היו: מועצת הרבנות הראשית (**הרבנות או מועצת הרבנות**), הרב דוד ורנר, רב העיר חדרה (**הרב ורנר**) ומישחטת הוד מעולה בע"מ, תשלובת הוד חפר ("**הוד מעולה**").

3. "הוד מעולה" היא מישחטת עופות המצויה באיזור התעשייה של עמק חפר ועומדת היא בפיקוחו של הרב ורנר. השחיטה במפעל נעשית על-פי כל דיני הכשרות ולפיכך זכתה המישחטה בתעודות הכשר בכל שלוש הרמות האפשריות, למן תעודת הכשר רגילה, עבור דרך תעודת הכשר "מהדרין" וכלה בתעודת הכשר "חלק". מיקצת העופות הנשחטים במישחטה מוכרזים טריפה מטעמי הלכה אלה ואחרים, ועופות אלה נמכרים לקונים במחיר הנמוך בכעשרים אחוזים ממחירם של העופות הכשרים.

4. העותרת היא חברה העוסקת בייצור ובמכירה של מוצרי בשר שאינם כשרים, והכל יודעים זאת; כך מורה השילוט בחנותה ומוצריה אינם נושאים חותם של כשרות. קהל לקוחותיה של העותרת יודע היטב כי אין בידי העותרת תעודת הכשר מאת הרבנות, וכי מוצרי בשר הנמכרים בחנות העותרת אינם כשרים. מזה כעשר שנים שהעותרת נוהגת לרכוש מ"הוד מעולה" עופות שהוטרו, וכך עולה בידה לחסוך בכל שנה כ- 100,000 ש"ח.

5. בחודש אפריל לשנת 2000 סירבה לפתע "הוד מעולה" למכור לעותרת עופות שהוטרו, ומשנשאלה מדוע כך, נימקה את הסירוב באיסור שהטיל עליה הרב ורנר (המשיב 2 לפנינו) למכור בשר טריפה ליהודים. האיסור שהטיל על "הוד מעולה" לִיְוֹה אותו הרב ורנר באיום בסנקציה, והיא: שאם תעבור "הוד מעולה" על האיסור ותוסיף לשווק טריפה ליהודים - כמינהגה מימים-ימימה - כי-אז תישלל ממנה תעודת ההכשר שניתנה לה בידי הרבנות. באיסור זה תמך הרב יעקב סבג, ראש אגף הכשרות ברבנות הראשית (המשיב 3 לפנינו), שלדבריו מבקשת "הרבנות הראשית להבטיח שאכן הטריפות לא יגיעו לשוק היהודי [על-ידי כך] שהעופות הטריפות יימכרו למי שאינו יהודי". איסור זה שהוטל על "הוד מעולה", כך קבע הרב סבג, נעשה "במסגרת אכיפת חוק איסור הונאה בכשרות ושמירה על הכשרות".

6. "הוד מעולה" ידעה והבינה את הדברים היטב-היטב; ידעה והבינה כי שלילת תעודת ההכשר תמיט כליה על עסקיה. והמסקנה שהסיקה היתה ברורה מאליה: "הוד מעולה" הפסיקה למכור עופות טריפה לעותרת; הפסיקה למכור - והתמידה בסירובה. בראותה כי רע, עתרה העותרת לבג"ץ בבקשה כי יבוטל האיסור שהטילה הרבנות על "הוד מעולה" למכור טריפה ליהודים, ויבוטל האיום בשלילת תעודת ההכשר מ"הוד מעולה" אם תמכור בכל-זאת עופות טריפה ליהודים.

7. משהוגשה העתירה לבית-המשפט שינתה הרבנות את טעמה, ותחת האיסור הגורף שנקבע קודם לכן על מכירת עופות טריפה ליהודים, הותר עתה ל"הוד מעולה" למכור עופות טריפה לעותרת. אלא שהיתר זה לקה בשני ליקויים קשים, ושני ליקויים אלה רוקנו אותו מתוכן של-ממש. ראשית לכל, האיסור העקרוני על מכירת עופות טריפה ליהודים נותר על כנו, ואילו ההיתר שניתן ל"הוד מעולה" למכור עופות טריפה לעותרת לא ניתן אלא "לפנים משורת הדין". שנית, הרבנות נכונה היתה להותיר בידי "הוד מעולה" את תעודת ההכשר הרגילה אך לא את שתי תעודות ההכשר האחרות: תעודת ההכשר "מהדרין" ותעודת ההכשר "חלק". אם תמכור עופות טריפה לעותרת, כך קבעה הרבנות, וגם אם לא ימצא כל פגם הילכתי בדרכי פעילותה, לא תינתנה בידי "הוד מעולה" שתי תעודות הכשר אלו. ויתור הרבנות לא היה אפוא אלא ויתור לכאורה ולמראית-עין. מיפעל "הוד מעולה" לא יכול היה להתיר לעצמו - מבחינה עיסוקית-מיסחרית - לוותר על שתי תעודות הכשר אלו - בעיקר אמורים היו הדברים בתעודת הכשר "מהדרין" - ושוב נאלצה "הוד מעולה" להשיב את פני העותרת ריקם בסרבה למכור לה עופות טריפה כבעבר. על רקע כל אלה עתרה העותרת לבג"ץ.

8. עם הוצאתו של צו על-תנאי החליטה מועצת הרבנות הראשית לכונן ועדה אשר תבחן את סוגיית הטריפה בבתי המטבחים ובמישחטות העופות. ועדה זו ישבה על המדוכה חודשים מספר, ובסיום עבודתה שבה ואימצה החלטות קודמות של מועצת הרבנות הראשית ולפיהן "אין לאפשר מכירת טרף אלא לגויים בלבד"; לא עוד, אלא שאף המכירה לגוי הותנתה בכך שיובטח כי "הסחורה אינה מגיעה ליהודים בדרך כל שהיא". על יסוד דברים אלה נוסחו הנחיות שעניינן טריפה במישחטות של עופות, והנחיות אלו נדפסו בחודש אלול תשס"א (ספטמבר 2001) בקובץ נוהלי הכשרות של אגף הכשרות הארצי:

3. אסור בשום אופן למכור ליהודים עופות שאינם כשרים.

4. כשמוכרים הטריפות לנכרי (גוי) יש לעקוב אחריו כדי לודא שהטריפות לא חוזרות לשוק היהודי.

5. כל נכרי הקונה טריפות, חייב לקבל אישור מראש מרב המשחטה, הרב יברר אם יש לקונה חנות ויחתים אותו על התחייבות שלא ימכור

טריפות ליהודים. על הרב לערוך מעקב מדי פעם אחרי הקונים הנכרים כדי לודא שהנ"ל עומדים בהתחייבותם.

אין צורך שנעמיק חקר בהנחיות אלו עד שנדע כי באוסרה על מישחטה שבפיקוחה למכור עופות טריפה ליהודים, נותרה הרבנות הראשית עומדת על עומדה. עופות טריפה אינם מותרים למכירה אלא למי-שאינם-יהודים, וגם זאת בתנאי שלא יעשו דרכם ויבואו לידי יהודים. לשון אחר: תכליתן של ההנחיות היא להביא לכך שיהודים יאכלו אך בשר כשר בלבד, דהיינו: לחייב יהודים - בעקיפין, אמנם - לאכול בשר כשר בלבד. אשר ל"הוד מעולה", לזו ניתן היתר "לפנים משורת הדין" למכור טריפה לעותרת ולהמשיך להחזיק בתעודת ההכשר הרגילה. אלא שהיתר זה לא נתן בידי "הוד מעולה" דבר-של-ממש, שכן שלילת תעודת ההכשר "מהדרין" עלולה היתה לפגוע בעסקיה כדי-כך שהמיפעל לא יכול היה להתיר לעצמו להמשיך ולמכור בשר עופות טריפה לעותרת.

פסק-הדין בעתירה הראשונה

9. בפסק-הדין שניתן בעתירה הראשונה בחנו את הנחיית הרבנות שלפיה "אסור בשום אופן למכור ליהודים עופות שאינם כשרים", ושאלנו עצמנו אם מותרת היא הרבנות להתנות מתן תעודות הכשר "מהדרין" באי-מכירתם של עופות טריפה לעותרת. הנחת היסוד לכל הדין כולו היתה זו, ש"הוד מעולה" מצייתת לכלל הנחיות הרבנות באשר לדרכי השחיטה ונוהליה, וכי מקיימת היא את ההלכה ואת חוקי הכשרות על כל דקדוקיהם. השאלה ששאלנו עצמנו היתה אם מותרת היא הרבנות - על-פי דין - לשלול את תעודת ה"מהדרין" מ"הוד מעולה" אך באשר מוכרת היא עופות טריפה לעותרת, קרא: ליהודי.

10. התשתית הנורמטיבית שלעניין תימצא, כך קבענו, בחוק איסור הונאה בכשרות, תשמ"ג1983- (חוק איסור הונאה או החוק), ובבוחנו חוק זה הוספנו וקבענו כי תכליתו של החוק תכלית אחת ויחידה היא, אחת ואין בילתה: למנוע הטעייתם של צרכנים באשר לכשרותו של מזון הנמכר לציבור: "ייעודו של החוק הוא להגן על צרכן שומר-מצוות שלא יונו אותו בכשרות; זו תחילתו של החוק, זה המשכו, זה סופו, זו תכליתו" (שם, 206). החוק, כך שבנו והיטעמנו, לא נועד - על-פי תכליתו הספציפית - לכפות מיצוות גם על מי שאינו חפץ בקיומן, או להביא יהודים לכך שיאכלו בשר עוף כשר דווקא. ייעודו של החוק אינו אלא להגן על אדם המבקש לעצמו מזון כשר, לבל יונוהו ולבל יתנו לו למאכל אוכל הנחזה כאוכל כשר וכשר אין הוא.

11. בשוויון נגד עינינו את תכלית החוק: הגנת הצרכן מפני הונאה; ובזכרנו את אשר אין החוק מבקש להשיג, דהיינו, להביא לכך שמי שאינם- שומרי-מיצוות יאכלו בשר כשר דווקא; הוספנו ונדרשנו לשאלת תחום שיקוליה של הרבנות בנושא הענקת תעודות הכשר. תחום שיקולים זה כך החלטנו, קבוע בסעיף 11 לחוק, ולפיו:

סייג
לשיקולים

11. במתן תעודת הכשר יתחשב הרב בדיני כשרות בלבד.

נדרשנו לפירושה של הוראת-חוק זו תוך שנתנו דעתנו לתכליתו הברורה והמפורשת של החוק, ומסקנתנו היתה כי פירוש הביטוי "דיני כשרות בלבד" - כהוראת סעיף 11 - הוא דינים העוסקים "בייצורו, בהכנתו, בהגשתו ובשיוקו של מזון; לעניינים אלה אך לא לכל עניין אחר אימץ החוק את ההלכה אל קרבו. ענייננו הוא לא בהלכה הדתית באשר היא אלא בדיני כשרות 'בלבד', קרא: באותו 'גרעין קשה' של דיני הכשרות" (שם, 210). הוספנו ובחנו את שיקולי הרבנות בענייננו, ונמצא לנו כי אין הם עומדים במבחן החוק. בהקשר זה העלינו תמיהה: כיצד זה ש"הוד מעולה" היתה נאמנה שנים כה רבות - אף שמכרה עופות טריפה לעותרת - ולפתע, ביום עבות אחד, הפכה ללא-נאמנה כדי שלילת תעודות הכשר ממנה? שאלנו את הרבנות אך תשובה מספקת לא זכינו לקבל. מסקנתנו היתה, כי האיסור שהוטל על "הוד מעולה", כך לפתע, לא נועד אלא כדי "להביא לכך כי יהודים יאכלו בשר עוף כשר ובשר עוף כשר בלבד" (שם, 219).

אשר לטענת ההטעיה שהעלתה הרבנות, על זו הקשינו כך: "כיצד זה יוטעה ציבור שומרי-המצוות בענייננו, והרי הכול יודעים - בייחוד המקפידים על שמירת מצוות - כי עיסוקה של העותרת הוא בבשר שאינו כשר? יתר-על-כן: מוצרי העותרת אינם נושאים חותם של כשרות וממילא אין הם נרכשים בידי שומרי כשרות. היכן אפוא ההונאה וההטעיה?" (שם, 221). ואמנם, סברנו - וכך החלטנו - כי לא עלה בידי הרבנות לבסס ולו תחילתו של חשש הטעיה.

ואמרנו עוד זאת: האיסור על מכירת טריפה ליהודים איסור גורף הוא, ובתחום תחולתו באים כל סוגי תעודות הכשר, תעודות רגילות וכמותן תעודות "מהדרין" ו"חלק". והנה, הרבנות נכונה היתה להותיר בידי "הוד מעולה" תעודת הכשר רגילה אף אם תוסיף ותמכור טריפה ליהודים, קרא, תמכור טריפה לעותרת כמינהגה מימים ימימה. מהו אפוא היסוד להבחנה בין תעודת הכשר "רגילה" לבין תעודת הכשר "מהדרין", שראשונה תינתן ושניה לא תינתן? לא שמענו מפי הרבנות הסבר ענייני מניח את הדעת, ומכאן ידענו "שגם בעיניה של המשיבה 1 [הרבנות] אין מכירת טריפות ליהודים משפיעה במישרין על כשרותו של המזון שחברת

'הוד מעולה' מוכרת לרבים, וניתן להבטיח את כשרותו על-ידי תנאים שונים, כפי שקיבלה עליה העותרת" (שם), (226).

12. לסופו של הליך עשינו ביום 12.12.2001 את הצו על-תנאי מוחלט, והחלטנו לאסור:

... על המשיבים 1 ו-2 - מועצת הרבנות הראשית והרב דוד ורנר, רב העיר חדרה - לשלול מן המשיבה 3 - "הוד מעולה" בע"מ תשלובת הוד חפר - תעודת הכשר "מהדרין" שהיא מחזיקה בה, אך בשל כך בלבד שהיא מוכרת עופות טריפה לעותרת.

בצו מוחלט זה, כך סברנו לתומנו, הגיעה הפרשה לקיצה, ויכולים אנו להיפנות לנושאים אחרים המיתדפקים על דלתנו. באה העתירה השניה - זו העתירה שלפנינו - וטפחה על פנינו. קראנו בעתירה ובתשובות שהוגשו מטעם המשיבים; שמענו - פעמים אחדות - דברים מפי באי-כוח בעלי-הדין; ולמדנו לדעת כי הפרשה הראשונה יצרה פרשה שניה: פרשה שניה שהיא חמורה מפרשה ראשונה. הסתבר לנו כי מיקצת מן המשיבים לפנינו עשו לסיכול החלטתנו הראשונה, וכי כך שבה וניצתה המריבה סביב מכירת עופות טריפה לעותרת. הבה נתאר את האירועים שאירעו לאחר הצו המוחלט, ונשתדל לקצר במקום שיכולנו להאריך.

מיקצת מן המשיבים עושים לסיכול פסק-הדין

13. הצו בעתירה הראשונה הפך מוחלט ביום 12.12.2001, ובסמוך לאחריו חידשה "הוד מעולה" מכירת עופות טריפה לעותרת, כמינהגה קודם שנפל עליה איסורו של הרב ורנר. אלא ששמחת העותרת לא ארכה ימים רבים. לא יצאו שבועיים מאז הצו המוחלט, וביום 25.12.2001 יצאה מלפני הרבנות הראשית איגרת בחתימתם של הרב ורנר והרב סבג, ראש אגף הכשרות הארצית במועצת הרבנות הראשית. נמעני אותה איגרת היו הרבנים המקומיים, יושבי-ראש המועצות הדתיות, מנהלי מחלקות הכשרות ו"רבני ישראל בכל אתר ואתר". וזה היה לשון האיגרת:

הרבנות הראשית לישראל

אגף כשרות ארצי

י' טבת, תשס"ב
25.12.2001

בס"ד

לכבוד
 הרבנים המקומיים
 יו"ר המועצות הדתיות
 מנהלי מח' הכשרות
 ורבני ישראל בכל אתר ואתר

שלום רב,

הודעה בדבר הכשרות במשחטת "הוד-חפר" - "הוד מעולה"

הנהלת המשחטה הנ"ל הפרה את הוראות הכשרות של הרבנות הראשית לישראל אשר התפרסמו בקובץ הנחיות ונהלי הכשרות אשר על פיהן מתנהלת כל מערכת הכשרות בכל המשחטות בארץ.

הרינו להודיע בזאת כי אי הורדת הכשרות מהמשחטה הנ"ל היא אך ורק בגין הצו של הבג"צ.

(-)	(-)
הרב דוד ורנר	הרב יעקב סבג
רב העיר חדרה	ראש אגף הכשרות הארצית

העתקים:
 הגר"א בקשי דורון שליט"א - הראשל"צ והרב הראשי לישראל
 מר עודד וינר - מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל
 עו"ד שמעון אולמן - היועץ המשפטי לרה"ר

(ההדגשה במקור - מ' ח')

14. אם נתכוון מאן-דהוא אי-פעם לסכל פסק-דין של בית-משפט - נתכוון לסכל ועשה לסיכולו של פסק-דין - היו אלה הרבנים ורנר וסבג באיגרתם הנ"ל שמיום 25.12.2001, איגרת שנמעניה היו כל המי-ומי בישראל בנושא הכשרות (לטענת העותרת הופצה האיגרת לכחמש מאות רבנים בארץ ובעולם). אכן, דעת לנבון נקל שהאיגרת נועדה להוציא לפועל את הסנקציה שבהטלתה איים הרב ורנר בחודש אפריל 2000 (ראו לעיל, פסקה 5), לאמור: שלילת ההכשר ש"הוד מעולה" מחזיקה בו. הרבנים ורנר וסבג אף אינם מנסים להסתיר את כוונתם, **ובשם הרבנות הראשית**: ככל שהרבנות הראשית נוגעת בדבר, כך מודיעים הם, יש לשלול את תעודת הכשר ש"הוד מעולה" מחזיקה בה. דא עקא: צו בג"ץ עומד על אִם הדרך ועוצר בעד הרבנות, ו"אך ורק בגין הצו של הבג"צ" אין הרבנות מבטלת את תעודת הכשר ש"הוד מעולה" מחזיקה בה.

היש צורך בדמיון מפליג עד שנבין כי באיגרת זו ששלחו לכל קצווי-ארץ רוקנו הרבנים ורנר וסבג הן את תעודת ההכשר של "הוד מעולה" הן את הצו המוחלט מכל תוכן-של-ממש? הנה-כי-כן, כך בראש חוצות ובמופגן, עושה הרבנות הראשית לסיכול ולביטול פסק-דין של בית-המשפט הגבוה לצדק; שבג"ץ ציווה כי מכירת טריפה לעותרת לא תהווה עילה לשלילת תעודת הכשר מ"הוד מעולה", ועתה מוזזהרים "רבני ישראל בכל אתר ואתר" כי ההכשר שבידי "הוד מעולה" לאו הכשר הוא. תעודת הכשר ש"הוד מעולה" מחזיקה בה היתה כקליפת השום וכחרס הנשבר ושומר כשרות ירחק ממוצריה. נעיר בסוגריים, שבתצהירו הודיענו הרב סבג כי ברקע האיגרת עמדה (בין היתר) "תלונתם של קבוצת שוחטים העובדים אצל ["הוד מעולה"] לפיה, לאחר פסק-הדין, הודיעה ["הוד מעולה"] לשוחטים העובדים אצלה על שינוי סדרי השחיטה במשחטה, וזאת ללא תיאום עם [הרב ורנר]". ואולם לא זו בלבד שלא זכינו לשמוע את תוכן התלונה וכי אותם שוחטים לא נזדהו בשמם, אלא שלא הוגשו לנו כל סימוכין להגשתה של תלונה כלשהי, ולשאלות שהיצגנו על-אודות אותה תלונה לא קיבלנו תשובה עניינית. טענה זו היתה אפוא כלא-היתה. אין לנו אלא לקבוע - ובאורח נחרץ - כי חידוש מכירת הטריפה לעותרת הוא שהעלה את חמתה של הרבנות והוא שהיה ביסודה של האיגרת.

15. אם היה ספק בליבו של מי מה יהא פועלה של האיגרת, ספק זה הוסר כבר למחרת יום הפצתה. אכן, האיגרת עשתה את שלה - וככונת שולחיה. לא חלף יום מאז נשלחה האיגרת ליעדיה, ורבנים מקומיים ומועצות דתיות בכל רחבי הארץ הודיעו - כל-אחד מאלה בדרכו-שלו - כי אין הם מתירים עוד למשווקי מזון שבפיקוחם למכור מתוצרתה של "הוד מעולה". נביא לדוגמה שגר-פקסימיליה ששיגר ביום 26.12.2001 הרב חיים עדני, הרב של אליכין, אל "הוד מעולה":

י"א בטבת תשס"ב
26 בדצמבר 2001
נשלח באמצעות פקס: 6336683

הרב חיים עדני
הרב המקומי - אליכין
טל: 063-65839

לכבוד
הגב' רותי
מנהלת מכירות
הוד חפר
עמק חפר

ג.נ.,

הנדון: הסרת כשרות "חן הבשר" אליכין

הריני להודיעכם כי הסרתי את הכשרות מחנות "חן הבשר" באליכין, בשל ספק כשרות הבשר ממפעלכם וזאת בגין מכתב שנשלח מהרבנות הראשית לישראל.

אינני מאשר לו למכור את הבשר ממפעלכם.

על כן, הוריתי לו להחזיר את הבשר למפעלכם.

בכבוד רב,

הרב חיים עדני
הרב המקומי

16. "הוד מעולה" למדה אפוא שיעור בהילכות מדינה; ובדרך הקשה למדה זאת. "הוד מעולה" למדה לדעת ערכו של צו הבג"ץ - מהו, בעיקר בעומדו אל-מול איגרת שחתמו עליה רב העיר חדרה וראש אגף הכשרות ברבנות הראשית לישראל. "הוד מעולה" לא נדרשה לזמן רב כדי להסיק את המסקנה שהיה מסיק כל מיפעל מיסחרי. וכך, ביום 26.12.2001 - למחרת יום האיגרת - שיגרה "הוד מעולה" מכתב לעותרת ובו הודעה כי נבצר ממנה להמשיך ולספק לה עופות טריפה. טעם הדבר: הודעת הרבנות הראשית על-דבר הפרת הוראות הכשרות והנזק החמור שהסבה אותה הודעה לעיסקה:

26 בדצמבר, 2001
בפקס ובדואר רשום

לכבוד
מעדני אביב אוסובלנסקי בע"מ

א.נ.,

1. לאור החלטת הבג"צ בעתירה שהוגשה על ידכם, חזרנו למכור לכם עופות טריפה.

2. ביום 25.12.01 הוצאה על ידי הרבנות הראשית ההודעה המצורפת למכתבנו זה, בה נאמר כי אנו מפרים את הוראות הכשרות של הרבנות הראשית לישראל וכי אי הורדת הכשרות מהמשחטה שלנו היא אך ורק בגין הצו של הבג"צ.

3. בעקבות הודעת הרבנות הראשית, נתקבלו אצלנו הודעות מלקוחות על ביטול הזמנות והחזרת מוצרים שנרכשו. מצורף מכתב של כב' הרב חיים עדני, הרב המקומי של אליכין, כי לאור הודעת הרבנות הראשית

הוא אינו מאשר להיפר זול אליכין למכור מוצרים שלנו בשל ספק כשרות וכן מכתב של היפר זול אליכין המודיע על החזרת סחורה שרכש מאיתנו.

4. לאור האמור לא נוכל להמשיך ולמכור לכם עופות טריפה.

בכבוד רב,

הוד מעולה

גיורא זורע יעקב חושן
מנכ"ל משותף מנכ"ל משותף

לא חלפו אלא ימים אחדים ו"הוד מעולה" שינתה את טעמה. וכך כתבה "הוד מעולה" לעותרת ביום 31.12.2001, חמישה ימים לאחר מכתבה הראשון:

תאריך: 31.12.2001

לכבוד:

מעדני אביב אוסובלונסקי בע"מ

א.נ.

בפקס

בהמשך למכתבנו מתאריך 26.12.01 ובמקום האמור בו, הרינו להודיעך כי לאחר שבדקנו את מצב השוק, ומשיקולים כלכליים, אין לנו עניין עסקי למכור לכם סחורות טרף.

בכבוד רב,

הוד מעולה

גיורא זורע
מנכ"ל משותף

יעקב חושן
מנכ"ל משותף

17. מה היה לה ל"הוד מעולה" שטרחה לשלוח לעותרת מכתב שני זה "במקום האמור" במכתב הראשון? אין זאת אלא שהיה מי שהסב תשומת ליבה של "הוד מעולה" כי הטלת האחריות על הרבנות הראשית - כאמור במכתב הראשון - אין היא מעשה ראוי, ובעיקר אין היא מעשה חכם. כך נעלמה הרבנות מן המכתב השני, ותחתיה באו "שיקולים כלכליים" נייטראליים. שיקול זה בא אף בתשובתה של "הוד מעולה" לבית-המשפט, שבה הבהירה כי "החלטתה לחדול ממכירת עופות טרף לעותרת נתקבלה על ידה משיקולים

כלכליים ועסקיים, לאחר שבדיקת מצב השוק העלתה כי מכירת עופות טרף על ידה לעותרת תגרום ללקוחות רבים, בעיקר מהמגזר הדתי, להפסיק לרכוש את מוצריה של הוד מעולה, דבר שיביא לפגיעה מהותית וקשה ביותר בהוד מעולה."

על שינוי החזית של "הוד מעולה" נאמר אנו: העיני האנשים ההם תנקר? וכי לא ידענו כולנו מהם אותם "שיקולים כלכליים ועסקיים"? כי אין אותם שיקולים אלא לשון נקיה וחלף דיבור לסיכול צו בג"ץ בידי הרבנות? כי סנקציה שהטילה הרבנות ונזקים כבדים שהמיטה האיגרת על "הוד מעולה" - לרבות חשש לנזקים נוספים - הם שהביאו את "הוד מעולה" לכתוב דברים שכתבה? אכן, בראותה כי מכירת טריפה לעותרת מביאה לשלילתה דה-פקטו של תעודת ההכשר שבידיה ולפגיעה חמורה בעסקיה, לא ראתה "הוד מעולה" מנוס ממצוקה זו שנקלעה אליה, ובצר לה הסיקה את המסקנה הנדרשת מאליה, לאמור, להישמע לרבנות ולחדול ממכירת עופות טריפה לעותרת.

18. "הוד מעולה" חדלה ממכירת בשר טריפה לעותרת, ואולם בכך בלבד לא היה כדי לרצות את הרבנות. וכך, ימים אחדים לאחר מכן, ביום 1.1.2002, נערכה פגישה בה נטלו חלק, מן הצד האחד: הרב הראשי לישראל, הרב אליהו בקשי-דורון, ועימו הרב ורנר והרב סבג, ומן הצד האחר, מנהלי "הוד מעולה". תכלית הפגישה הייתה להביא לביטולה של איגרת הרבנות מיום 25.12.2001, אותה איגרת אשר איימה להכריז את עיסקה של "הוד מעולה". בפגישה זו הובהר למנהלי "הוד מעולה" - כך הודיענו נציג היועץ המשפטי לממשלה - כי תעודת ההכשר לא תישלל מהם - כדבר הצו המוחלט - ואולם גם זאת נאמר להם, כי עמדתה של הרבנות נותרה כשהיתה, דהיינו, כי חל איסור מוחלט על מכירת טריפה ליהודים. מנהלי "הוד מעולה" התחייבו לאמץ את עמדת הרבנות במלואה, ובו ביום עיגנו את התחייבותם בכתובים. וכלשון מכתבם מיום 1.1.2002:

בס"ד יח' טבת, תשס"ב
1.1.2002

בפקס
ובדואר רשום

לכבוד: הרב יעקב סבג
ראש אגף הכשרות הארצי
הרבנות הראשית לישראל

לכבוד: הרב דוד ורנר
רב העיר חדרה

כבודם,

הנדון: מכירת טרף

בהמשך למכתבנו מתאריך י"א טבת תשס"ב, 26 בדצמבר 2001, הננו מתחייבים בזאת לפעול בכל ענייני הכשרות על-פי נוהלי הכשרות של הרבנות הראשית לישראל, ובמסגרת זו לא למכור תוצרת טריפה אלא רק לסוחרים שיאושרו על ידה.

את התחייבותנו זו אנו נותנים לכם לאחר שבדקנו את המצב בשוק ומשיקולים עסקיים.

אנו מתחייבים להביא את עמדתנו זו בפני בית המשפט העליון, במסגרת עתירתה של מעדני אביב אוסובלנסקי בע"מ, וזאת, על-ידי התייצבותנו כצד בהליך והבהרתנו שעמדתנו בנושא הנדון הנה במסגרת זכותנו לחופש העיסוק ובהתאם לשיקולים כלכליים, כאמור.

בהתאם לכך, מובן וברור שאם תבוטל הודעתכם מיום 25.12.01, אנו גם מתחייבים שלא להגיש בעצמנו, במישרין או בעקיפין, בקשר עם העניין האמור, או בקשר עם ענייני הכשרות במפעל, שום תביעה לשום ערכאה משפטית, לרבות שום תביעת נזיקין.

בכבוד רב,

קובי חושן	גיורא זורע
מנכ"ל משותף	מנכ"ל משותף

כפי שלמדנו מדברי נציג היועץ המשפטי לממשלה - אשר ייצג את הרבנות הראשית לפנינו אותה עת - מיסמך זה לא ניגלה לו לעת כתיבת תצהיר התשובה מטעם הרבנות, ומטעם זה אף לא צירף את המכתב ולא הביאו לידיעתנו אלא בשלב מאוחר של ההליכים.

19. אין צורך בעין בוחנת כדי ללמוד ולידע כי מכתב זה חתמו עליו, אומנם, מנהלי "הוד מעולה", אלא שתוכנו הוכתב להם בידי הנמענים: הרב ורנר והרב סבג. בין השאר נתמך, מה היה להם לאנשי "הוד מעולה" כי ראו לוותר על זכות בניזיקין שאפשר קנו נגד הרב ורנר והרב סבג לפי ציפי על נזקים שנגרמו להם בשל מכתבם של השניים מיום 25.12.2001? מכל מקום, "הוד מעולה" נטלה על עצמה שלא למכור טריפה אלא לסוחרים שיאושרו בידי הרבנות, ובלשון בני-אדם: כתביעת הרבנות ויתרה "הוד מעולה" על זכותה למכור טריפה לעותרת, ולא עוד אלא שהוסיפה והתחייבה שלא לתבוע את הרבנות על הפסדים שנגרמו או שייגרמו לה "בקשר עם ענייני הכשרות במפעל".

משהונח כתב הכניעה של "הוד מעולה" לפני הרבנים ורנר וסבג, כתבו השניים לאחר ימים מספר,

איגרת שניה לנמעני האיגרת הראשונה, ובה ביטלו את תוכנה של האיגרת הראשונה. ובלשונם:

הרבנות הראשית לישראל

אגף הכשרות הארצי

בס"ד
כ"ה טבת, תשס"ב
9.1.2002

לכבוד
הרבנים המקומיים
יו"ר המועצות הדתיות
מנהלי מח' הכשרות
ורבני ישראל בכל אתר ואתר

שלום רב,

הודעה בדבר הכשרות במשחטת "הוד-חפר" - "הוד-מעולה"

היות והנהלת משחטת "הוד חפר - הוד מעולה" התחייבה בפנינו כי היא מקבלת לנהוג על פי הוראות ונהלי הכשרות של אגף הכשרות הארצי ברה"ר לישראל, הננו מודיעים בזה שתעודת הכשרות ניתנת על ידינו לכתחילה בהתאם להלכה ועל פי נוהלי המהדרין של הרבנות כבעבר "ויאכלו עניים וישבעו" ...

הודעה זו מבטלת הודעתנו הקודמת מיום י"א טבת תשס"ב (25.12.2001).

הרב דוד ורנר
רב העיר חדרה

הרב יעקב סבג
ראש אגף הכשרות

העתקים:

הגר"א בקשי דורון שליט"א - הראש"ל והרב הראשי לישראל
מר עודד וינר - מנכ"ל הרה"ר לישראל
עו"ד שמעון אולמן - היועץ המשפטי לרה"ר

הנה-כי-כן, "הוד מעולה" קיבלה על עצמה "לנהוג על פי הוראות ונהלי הכשרות של אגף הכשרות הארצי ברה"ר לישראל", ועל כן [תעודת הכשרות ניתנת על ידינו לכתחילה בהתאם להלכה ועל פי נוהלי המהדרין של הרבנות כבעבר]. ולהבהרת יתר: "הודעה זו מבטלת הודעתנו הקודמת מיום י"א טבת תשס"ב (25.12.2002)".

הערת אגב: ראינו כי במכתבה מיום 1.1.2002 אל הרבנים ורנר וסבג התחייבה "הוד מעולה" שלא להגיש "שום תביעה לשום ערכאה משפטית, לרבות שום תביעת נזיקין", והכל "בקשר עם הענין האמור, או בקשר עם ענייני הכשרות במפעל". (ראו פסקה 18, לעיל). ויתור זה על הגשתה של תביעת נזיקין היה ויתור משמעותי ביותר. לטענת העותרת, הביאה האיגרת מיום 25.12.2001 (ראו פסקה 13, לעיל) להשבתתה

הכמעט-מוחלטת של "הוד מעולה" כדי-כך שהמיפעל עמד על סף של פשיטת-רגל. אין פלא בדבר אפוא ש"הוד מעולה" - כבעלת מיפעל מסחרי - ראתה לנהוג כפי שנהגה.

20. שבנו אפוא אל ראשית הדרך. וכמשל החכם-מכל-אדם: סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח. העתירה הראשונה - העתירה ופסק-הדין שניתן בה - כמו לא באו כלל לעולם. אך משל היו. והרבנות דבקה בעמדתה שמכבר: אסור לה ל"הוד מעולה" למכור עופות טריפה ליהודים - ליהודים ולעותרת בכלל אלה. מה פלא בדבר אפוא, כי בִּבְקָשָׁה לשמור על מטה לחמה, ובדלית ברירה, נאלצה "הוד מעולה" לכוף ראשה ולציית לאיסור הרבנות. על רקע זה הגישה העותרת את עתירתה השניה - עתירה זו שלפנינו - ובקשתה מעימנו היא כי נמנע את הרבנות מהפעיל לחץ על "הוד מעולה" שלא תמכור בשר טריפה לעותרת. עתירתה הספציפית של העותרת היא, שנמנע את הרבנות לפרסם ברבים כי מכירת טריפה לעותרת פוגעת בהכשרי ה"מהדרין" וה"חלק" ש"הוד מעולה" מחזיקה בהם. כן מבקשת העותרת כי תבוטלנה אותן הנחיות שקבעה הרבנות הראשית ולפיהן נאסר על מכירת בשר טריפה ליהודים.

21. על עתירתה זו של העותרת - על העתירה ועל הטיעונים שבה - משיבה הרבנות בטענת-נגד, ולפיה מילאה היא בעבר וממשיכה היא למלא אחר פסק-דינו של בית-המשפט בעתירה הראשונה. ראשית לכל, כך טוענת הרבנות, "תעודת כשרות 'מהדרין' מעולם לא נשללה מן המשיבה מס' 7 ["הוד מעולה"] על-ידי המשיבים מס' 1-3 [מועצת הרבנות הראשית, הרב ורנר והרב סבג]". אכן כן, מודים המשיבים: הרב ורנר היתרה ב"הוד מעולה" כי מכירת טריפה לעותרת תוליד לשלילתה של תעודת הכשרות, ואולם הרב ורנר נמנע ממימוש איומו "כפי שציווה עליו בית המשפט הנכבד". על רקע זה, אין יסוד לטענה כי תעודת ההכשר של "הוד מעולה" ניטלה ממנה דה-פקטו: "תעודת הכשרות 'מהדרין' שבידי המשיבה מס' 7 הייתה, לפני פסק הדין, ולאחריו, אותה תעודה, שבה עצמה אין כל סייג, מגבלה או תוספת". על טיעון זה חזר עו"ד אולמן, בשמה של הרבנות, הן בכתב הן על-פה. האיגרת בחתימתם של הרבנים ורנר וסבג, כך גרס, לא נתפשה על-ידי הרבנות כהסרת כשרות, וכלשונו: "[הרבנות] לא שללה - על פי צו הבג"ץ - את המשך הפיקוח וההכשרה של משיבה 7, גם עת שזו מכרה טריפותיה ליהודי."

עוד מוסיפה הרבנות וטוענת, כי מדיניותה זו תעמוד בעינה גם להבא, וכי אין בכוונתה ליצור זיקה בין מתן הכשר "מהדרין" לבין איסור מכירת טריפה לעותרת. וכדברי הרב סבג בתצהירו: "לאור פסיקת בית משפט נכבד זה בבג"ץ 7203/00 הנ"ל [העתירה הראשונה] אין המשיבים מס' 1-2 מתנים מתן תעודת הכשר 'מהדרין' למשיבה מס' 7 באי מכירתם של עופות טריפה לעותרת". וכדברי הרב סבג במכתבו מיום 11.6.2002 אל העותרת: "הרבנות איננה נוקטת בפעולות לשם הפעלת לחץ ותעניק למשיבה מס' 7 תעודת כשרות כל עוד היא

תהיה ראויה לכך. מכירת טריפות לעותרת לא תהווה עילה לשלילת הכשרות מהמשיבה מס' 7, בהתאם לפסק הבג"ץ".

קראנו דברים אלה ונתקשינו להאמין למראה עינינו. היש מקום או צורך להסביר מדוע זה אין דבריו של הרב סבג בתצהירו עולים בקנה אחד עם מעשיו? לדבריו אלה של הרב סבג נשוב עוד להלן.

22. אשר להנחיות הכשרות, הנחיות שעל-פי לשון אוסרות הן באורח מוחלט על מכירת בשר טרף ליהודי (ראו פסקה 8, לעיל), הביעה הרבנות נכונות - בתצהירו של הרב סבג מיום 9.5.02 - לערוך בהן תיקונים, ולהבהיר כי "איסור מכירת טרף ליהודים וההקפדה על מניעת הגעתו של בשר טרף לשוק היהודי הוא אך ורק בהקשר של הונאה בכשרות, ורלוונטי באותם מקרים בהם, לדעת המשיבה מס' 1, עולה חשש להונאה בכשרות." (סעיף 22 לתצהיר; ההדגשה במקור - מ' ח'). ברוח זו תתוקנה ההנחיות, כך הבטיחה אותנו הרבנות נאמנה, וזה יהיה ניסוחן לעתיד לבוא:

3. א. אסור למכור ליהודים עופות שאינם כשרים.

ב. כשמוכרים הטריפות לנכרי (גוי) יש לעקוב אחריו כדי לוודא שהטריפות לא חוזרות לשוק היהודי.

ג. כל נוכרי הקונה טריפות, חייב לקבל אישור מראש מרב המשחטה. הרב יברר אם יש לקונה חנות ויחתיים אותו על התחייבות שלא ימכור טריפות ליהודים. על הרב לערוך מעקב מדי פעם אחרי הקונים הנכרים כדי לוודא שהנ"ל עומדים בהתחייבותם.

והכל בנסיבות בהן קיים חשש להונאה בכשרות.

נוסיף ונציין כי ההנחיות האוסרות "בשום אופן" למכור טריפה ליהודים (ראו פסקה 8, לעיל), לעת כתיבת פסק-דין זה על עומדן עומדות הן. תיקון ההנחיות יתבצע, כך הודיענו עו"ד אולמן, בא-כוח הרבנות, רק עם הוצאת מהדורה חדשה של נוהלי הכשרות, לקראת חג הפסח תשס"ג (אפריל 2003).

23. הרבנות מסכימה, אמנם, כי במהלך הדברים נפלו בפעילותה אי-אלה פגמים, אלא שהפגמים, כך טוענת היא, תוקנו במלואם. כך היא, למשל, האיגרת מיום 25.12.2001 - אותה איגרת שבה הכריזו הרבנים ורנר וסבג כי "הוד מעולה" הפרה את הנחיות הכשרות של הרבנות הראשית, וכי אין שוללים את תעודת ההכשר שבידה אך בשל צו הבג"ץ. איגרת זו, כך מודה הרבנות כיום, "על נוסחה וסגנונה, הייתה בלתי ראויה"; ואולם, כך מוסיפה הרבנות וטוענת, מה טעם נשוב ונפשפש עתה במעשי-עבר, והרי אותה איגרת "בוטלה מפורשות,

אמנם בשינוי הנסיבות, עוד ביום 9.1.2002, ואינה כיום בתוקף". אמירה זו, נעיר בדרך אגב, רווייה באירוניה - ואירוניה לא כל-כך דקה. הרבנות מדברת על "שינוי נסיבות", ואולם נזכור כי אותו "שינוי נסיבות" לא היה אלא זה ש"הוד מעולה" הפסיקה למכור בשר טריפה לעותרת, ואף הוסיפה והתחייבה כי לא עוד תמכור בשר טריפה אלא לסוחרים שיאשרו בידי הרבנות.

עוד הודתה הרבנות, כי מכתבי הרבנים המקומיים האוסרים על שיווק תוצרתה של "הוד מעולה" - דוגמה ראינו במכתבו של רב אליכין, הרב עדני (ראו לעיל, פסקה 15) - מכתבים אלה כולם בשגגה מקורם. אלא שמכתבים אלה איבדו את תוקפם משנשלחה האיגרת השניה; ומכל מקום, למניעת הישנות תקלה מעין זו הובהר לאותם רבנים מקומיים כי הצעד שנקטו "אינו עולה בקנה אחד עם פסק הדין שניתן בבג"ץ בעניין שבנדון [בג"ץ 7203/00] ואף אינו מתבקש ממכתבם של כב' הרבנים ורנר וסבג מיום י' בטבת תשס"ב" [האמנם?].

24. הנה-כי-כן, כך טוענת הרבנות הראשית כיום, מה לה לעותרת כי תלין? פסק-הדין בעתירה הראשונה קויים במלואו. ההודעה ולפיה "אי הורדת הכשרות [מהוד מעולה] היא אך ורק בגין הצו של הבג"צ" בוטלה, ועימה בוטלו הודעות הרבנים המקומיים האוסרות על שיווק מוצרי "הוד מעולה". מן ההכשר שבידי "הוד מעולה" לא נגרע מאומה; מותרת היא "הוד מעולה" למכור בשר טריפה כאוות-נפשה והדבר לא יפגום כהוא-זה בתעודת ההכשר שבידה. הכל בא אפוא על מקומו בשלום, והעותרת מה לה כי תזעק? אכן, כך מוסיפה הרבנות וטוענת, "הוד מעולה" סירבה - ועומדת היא בסירובה - למכור בשר טריפה לעותרת, ואולם עושה היא כן "באופן וולונטרי ומשיקולים כלכליים", ומה היה לה לעותרת שמכוונת היא חיציה אל הרבנות הראשית דווקא? והרי ככל שהרבנות נוגעת בדבר, תעודת ההכשר של "הוד מעולה" אינה מותנית באי-מכירת בשר טריפה לעותרת.

25. קראתי טיעונים אלה מטעמה של הרבנות הראשית ולא האמנתי כי אכן טוענת היא הרבנות את שהיא טוענת. האמנם משיבה הרבנות לטיעוני העותרת בעתירה שלפנינו או שמא משיבה היא לטיעונים בעתירה אחרת? האמנם מצפה הרבנות כי נקבל ברצינות את טענתה ש"הוד מעולה" אינה מוכרת בשר טריפה לעותרת באורח "וולונטרי"? אכן, מניעה של "הוד מעולה" - שלא למכור בשר טריפה לעותרת - נועצים עצמם ב"טעמים כלכליים", אלא שכולנו ידענו כי היתה זו הרבנות שיצרה אותם טעמים כלכליים וכי כל הנזק שנגרם ל"הוד מעולה" ולעותרת - לפיתחה של הרבנות רובץ הוא.

26. יתר-על-כן: באיגרתם מיום 25.12.2001 - איגרת אשר שוגרה לכל מי שיש להם יד-ורגל בנושא כשרות - הודיעו הרב ורנר והרב סבג - בסתירה בוטה לפסק-הדין בהכרעה הראשונה, ובהתעלם מאותו פסק-דין - כי "הוד מעולה" הפרה את הוראות הכשרות של הרבנות הראשית וכי "אי הורדת הכשרות מהמישחטה

הנ"ל [מישחטת "הוד מעולה"] הוא אך ורק בגין הצו של הבג"צ". רבני העיר ברחבי הארץ הבינו הבן-היטב מהו המסר הנשלח לעברם מכיוון הרבנות הראשית, לאמור, המסר כי "הוד מעולה" אינה עוד נהנית מהכשר הרבנות, וכי בג"ץ - שהכל יודעים כי אין הוא מחזיק בסמכות ליתן תעודות הכשר - רק הוא שנתן תעודת הכשר ל"הוד מעולה". הרבנים המקומיים הבינו, ועשו לביצוע ההוראה שניתנה להם - למנוע שיווק תוצרתה של "הוד מעולה" - תוך שימוש באמצעים העומדים לרשותם. כך נשללה דה-פקטו תעודת ההכשר של "הוד מעולה". והנה עתה מודיעה אותנו הרבנות כי היתה נאמנה לפסק-הדין הראשון הואיל והרב ורנר "לא מימש ... את אזהרתו ולא שלל את תעודת הכשרות מהמשיבה מס' 7, זאת כפי שציווה עליו בית המשפט הנכבד. הנה כי כן תעודת הכשרות 'מהדרין' שבידי המשיבה מס' 7 הייתה, לפני פסק הדין, ולאחריו, אותה תעודה, שבה עצמה אין כל סייג, מגבלה או תוספת." אם אמנם לא נתכונה הרבנות לגרוע מתעודת ההכשר של "הוד מעולה", על-מה-ולמה נשלחה אותה איגרת שמיום 25.12.2001? וכי הכל - בראשם רבני הערים - לקו בהבנת הנקרא?

27. מכל מקום, על-פי הצהרותיה של הרבנות נסתיים העניין כולו בשלום ונפתחה הדרך לפני "הוד מעולה" לחדש את מכירת בשר הטריפה לעותרת. כפי שראינו לעיל, השיקולים הכלכליים והעסקיים שבעטיים חדלה "הוד מעולה" לשווק בשר טריפה לעותרת, שיקולים אלה לא היו אלא מילות-צופן, ובתוכן נחבא חששה של "הוד מעולה" שמא תישלל ממנה תעודת ההכשר שבידה; ואם לא להלכה כי-אז למעשה. עתה, שהרבנות נטלה על עצמה כי "מכירת טריפות לעותרת לא תהווה עילה לשלילת כשרות מהמשיבה מס' 7", ממילא הוסר המיכשול מעל דרכה של העותרת אל בשר הטריפה שהיא מבקשת לרכוש מ"הוד מעולה". לא נותר אפוא אלא שהרבנות תממש את הצהרותיה החגיגיות במיסמכים שהגישה לבית-המשפט, לרבות בתצהיר שהרב סבג חתם עליו. כך באשר למכירת בשר טריפה לעותרת וכך באשר לשינוי הנחיות הכשרות בנוהלי הרבנות הראשית, ולהתאמתן של הנחיות אלו להוראות חוק איסור הונאה.

28. משקראנו את תשובתה של הרבנות - תשובה הכוללת את תצהירו של הרב סבג - סברנו לתומנו כי אכן נסתיימה המערכה. אם אמנם מצהירה הרבנות לפני בית-המשפט כי לא תישלל תעודת ההכשר מ"הוד מעולה" אלא אם יקום חשש להונאה בכשרות - ומכירה לעותרת אינה מעלה חשש מעין-זה - לא נותר אלא שהצהרה זו תובא לידיעת כל בעלי-הסמכות שלעניין - כמישקל-נגד לאיגרת הראשונה ואף כמישקל-נגד לאיגרת השניה - והרי הכל יבוא על מקומו בשלום. היצענו אפוא לבאי-כוח בעלי-הדין כי יעמדו בקשר ביניהם, וכי יעשו שהצהרות הרבנות לבית-המשפט יוצאו מן הכוח אל הפועל, על דרך שהרבנות הראשית תכתוב ל"הוד מעולה" את שהצהירה לבית המשפט. אם כך ייעשה, סברנו, יידעו הכל, לאחר כל החיבובים וההתפתלויות שהיו עד כה, עמדתה של הרבנות כהיום הזה - מהי. כך יעצנו לבעלי-הדין בישיבת בית-המשפט שהיתה ביום 26 ביוני 2002, וביקשנו אותם כי יודיעו לנו מה העלו המגעים ביניהם.

29. על רקע כל דברים שאמרנו התפלאנו - והצטערנו - לקבל את הודעת היועץ המשפטי לממשלה מיום 14.7.2002, ולפיה אין הרבנות נכונה - כפי שנתבקשה - לממש את הצהרתה-שלה. מסתבר כי בעלי-הדין אכן נפגשו ביניהם, ובאותה פגישה הציע בא-כוח העותרת - על דעת בא-כוח "הוד מעולה" - שהרבנות הראשית תודיע בכתב ל"הוד מעולה" כי "בהמשך להתחייבותה של 'הוד מעולה' לרבנות מיום י"ח בטבת תשס"ב (1.1.2002) [ראו פסקה 18 לעיל], מאשרת הרבנות ל"הוד מעולה" למכור טריפות לעותרת" (מתוך הודעת היועץ המשפטי לממשלה). הודעה זו אמורה היתה לסיים את חילוקי-הדעות בין בעלי-הדין, ולו כך אירע כי-אז היה הכל בא על מקומו בשלום. אף היועץ המשפטי לממשלה סבר כי כך ראוי שייעשה. וכלשונו בהודעתו לבית-המשפט מיום 14 ביולי 2002:

היועץ המשפטי לממשלה סבר, נוכח האמור בתצהיר שהוגש מטעם המשיבים לבית המשפט לפיו אין הרבנות מתנה תעודת הכשר מהדרין למשיבה מס' 7 ["הוד מעולה"] באי מכירתם של עופות טריפה לעותרת, וכי בכוונת מועצת הרבנות הראשית לשנות את ההנחיות בקובץ הכשרות כך שיובהר מפורשות, כי איסור מכירת טריפות ליהודים תקף אך ורק במקום בו קיים חשש להונאה בכשרות, כי על המשיבים מס' 1-3 [מועצת הרבנות הראשית, הרב ורנר והרב סבג] לקבל הצעה זו בתוספת המילים "כל עוד אין חשש להונאה בכשרות". זאת, שכן נוסח זה עולה בקנה אחד עם האמור בתצהיר.

אלא שהרבנות הראשית לא כך סברה. הרב הראשי לישראל, הרב בקשי-דורון, הודיע ליועץ המשפטי לממשלה כי הרבנות הראשית אינה רואה לנכון לעשות כאשר יועץ הוא לה, ואשר למכתב שהרבנות אמורה היתה לכתוב ל"הוד מעולה" - מכתב זה לא ייכתב.

הודעה זו שהודיע הרב הראשי ליועץ המשפטי לממשלה היה בה כדי להעמיד את היועץ המשפטי ככלי ריק. בהודעות שהוגשו מטעמו של היועץ המשפטי לבית-המשפט - על דעת הרבנות הראשית ובשמה - נטלה הרבנות הראשית על עצמה התחייבויות אלו ואלו. והנה עתה, בבוא שעת הפירעון, נמלכה הרבנות הראשית בדעתה, וסירבה - מפי הרב הראשי - לקיים את אשר נטלה על עצמה. היועץ המשפטי, כמסתבר, לא יכול היה עוד לשאת את המשא שהוטל על גבו, ועל-כן הודיע לרב הראשי כי "עם כל הצער שבדבר ועם כל הרצון הטוב, איננו רואים איפוא מקום להמשיך ולייצג את מועצת הרבנות הראשית בעתירה שבנדון...". ואמנם, בהמשך הדרך לא עוד ייצג היועץ המשפטי לממשלה את המשיבים 1 עד 3, ותחתיו בא עורך-דין שמעון אולמן, היועץ המשפטי לרבנות הראשית.

30. צער רב נצטערנו משהסתבר לנו כי הרבנות מסרבת לקיים דברים שנכתבו בשמה לבית-המשפט - קרא: לאפשר ל"הוד מעולה" למכור עוף טריפה לעותרת - וביקשנו לשמוע מה טעם נוהגת היא הרבנות כפי שהיא נוהגת. על שום מה ולמה אין היא מקיימת צו שיצא מלפני בית-המשפט כפי שהבטיחתנו מפורשות כי תעשה? זימנו אפוא את באי-כוח בעלי-הדין לטיעון לפנינו, ושמענו על-פה את אשר היה בפיהם להשמיענו. זו-הפעם לא היועץ המשפטי לממשלה ייצג את הרבנות אלא עורך-דין שמעון אולמן, היועץ המשפטי לרבנות. שמענו את עורך-דין אולמן ונשתכנענו כי אין בדעתה של הרבנות לקיים הלכה למעשה את צו הבג"ץ.

31. ראשית לכל, עורך-דין אולמן הודיענו מפורשות כי אין בכוננתה של הרבנות להוציא מתחת ידיה מכתב לקיום הצהרתה לבג"ץ, דהיינו, מכתב המופנה ל"הוד מעולה" והקובע מפורשות כי לענין תעודות ההכשר שהיא, "הוד מעולה", מחזיקה בדיה, אין מניעה כי תמכור בשר עוף טריפה לעותרת. מכר טריפה ליהודים, כך הודיענו עורך-דין אולמן, נוגד "הלכה יהודית פסוקה מדורי דורות", אשר-על-כן לא תוכל הרבנות לכתוב ל"הוד מעולה" מכתב כאמור בהודעתה לבית-המשפט. ואם בכל-זאת תמכור "הוד מעולה" בשר עוף טריפה לעותרת - תעודות ההכשר שבידי "הוד מעולה" מה יהא עליהן? על-כך השיבנו עורך-דין אולמן כי תעודות אלו לא תישלנה, אמנם, ואולם מעשה אחר תעשה הרבנות. ומהו המעשה? זה יהא המעשה: הרבנות הראשית, כרשות שערכי המינהל התקין נגד עיניה - בהם עקרון השקיפות - תיידע את הציבור הרחב בעובדות לאמיתן. זכותו של הציבור היא לדעת, כך הודיענו עורך-דין אולמן, מה הוא קונה וממי הוא קונה, וזכות זו תחייב את הרבנות ליתן פרהסיה לעובדה כי "הוד מעולה" מוכרת בשר עוף טריפה ליהודי. וכלשונו בהודעה בכתב שהוגשה מטעם הרבנות לבית-המשפט:

אם רוצה ["הוד מעולה"] למכור טריפותיה לעותרת חייב הציבור **לדעת זאת** על מנת שישקול איש איש לפי גישתו לענייני דת והלכה "מה הוא קונה" ו"ממי הוא קונה"...

משיבה 1 רואה זאת כחובתה במסגרת **חיוביה** כריבון עפ"י החוק, בתחום זה ליתן לכך ביטוי. אם לא תעשה כן אזי היא מועלת בתפקידה כלפי הציבור. (ההדגשות במקור - מ' ח')

כך, בהינתן מלוא המידע בידו, יוכל הצרכן להחליט אם ירכוש מוצרים של "הוד מעולה" או אם ימנע מרכישתם. אלא שבחירה זו אינה מענייניו של בית-המשפט.

32. כזאת וכזאת הודיענו עורך-דין אולמן, ואת אשר החסיר הוא נשלים אנו: אם אך ייודע ברבים מפי הרבנות כי "הוד מעולה" מוכרת בשר עוף טריפה לעותרת - קרא: ליהודי - יחלו זורמים ביטולי הזמנות אל המישחטה ומוצריה יוסרו מעל המדפים; "הוד מעולה" תזדרז לחדול ממכירת טריפה לעותרת; העותרת תמצא עצמה לפני שוקת שבורה; ואנו נגלה - לדאבוננו אך לא להפתעתנו - כי שבנו לבראשית. כזאת היה בעבר. כזאת יהא לעתיד-לבוא. אכן, עורך-דין אולמן העלה רעיון להליך מרוכך משהיה בעבר להסרת כשרות: לא עוד הכרזה בוטה כי אין מסירים תעודת הכשר מ"הוד מעולה" אך בשל צו הבג"ץ - כדבר המכתב מיום 25.12.2001 - (ראו פסקה 13, לעיל) - אלא פירסום בידי הרבנות על דבר מכירת טריפה בידי "הוד מעולה" לעותרת. כשאני לעצמי, נתקשיתי למצוא הבדל משמעותי בין שתי הדרכים להסרת הכשרות. השתיים חד-הן וכך יודעים הכל: כך יודעת הרבנות; כך יודע הקהל; כך יודעים גם אנו. ומשידענו כי המדובר הוא - גם בדרך האחת גם בדרך האחרת - בהסרה דה-פקטו של ההכשר, נדחה את ההצעה מעל פנינו.

33. פסק-הדין שניתן בעתירה הראשונה פסק ברור הוא בלשונו. סיברו והגיונו עולים מתוכו; חוק איסור הונאה תכליתו היא למנוע הטעייתו של צרכן באשר לכשרותו של מזון. זו היא תכלית החוק ואין תכלית אחרת בילתה. החוק לא נועד לשמש אמצעי לכפות על מי-שאינם-שומרי-מיצוות לרכוש מוצרי מזון כשרים דווקא. תכלית זו שלחוק הינחתה אותנו בהכרעתנו הראשונה, ונאמנים לתכלית זו החלטנו כי בלא שמועלה חשש שבשר טריפה הנמכר לעותרת ימצא את דרכו, תוך הטעייה והונאה, למי שהם שומרי-מיצוות - וחשש מעין זה לא הועלה - אסורה היא הרבנות הראשית להתנות הכשר "מהדרין" ל"הוד מעולה" באי-מכירת בשר טריפה לעותרת. מסתבר כי הרבנות חשבה אחרת, ומעשיה - למראשית ועד אחרית - נועדו למנוע את "הוד מעולה" כי תמכור בשר טריפה לעותרת. כך נהגה הרבנות לפנינו וכך נוהגת היא כהיום הזה, בהציעה להמשיך ולהעניק הכשר ל"הוד מעולה" תוך מתן פומבי לעובדה כי המישחטה מוכרת בשר טריפה ליהודי. כל זאת עשתה הרבנות תוך ידיעה ברורה כי מפרה היא את החלטת בית-המשפט. והדין היה למירמס בפרהסיה.

מעין סיכום ביניים

34. סקרנו עד-כה את השתלשלות האירועים עובר להגשתה של העתירה המונחת עתה לפנינו ואת עיקרי טיעוניהם של בעלי-הדין. בתוך אלה עמדנו על מהותה של העתירה הראשונה ועל הנמקת בית-המשפט שעה שנעתר לעתירתה של העותרת והחליט כי שיקוליה והחלטותיה של הרבנות - שיקולים והחלטות שלא-כדין היו. כן ראינו כיצד עשו אנשי הרבנות לסיכול פסק-דינו של בית המשפט בעתירה הראשונה. וכדי-כך הרחיקו אלה לכת, עד שהיועץ המשפטי לממשלה הודיענו כי מסרב הוא להוסיף ולייצגם בבית המשפט.

בנסיבות אלו, שרשויות מדינה - הרבנות הראשית ושלוחיה - מפירות בידועין וברישי-גלי פסק-דין של בית המשפט העליון, דומה כי לא נוכל עוד לספק עצמנו בהחלטה אופרטיבית קיצרת-שורות. גם אם ניאשם בחזרה על דברים שאמרנו בפסק-הדין הראשון, וגם אם ניאלץ לשנן עיקרים במשפט הידועים לכל פרח-משפטים, גם כך וגם כך רואים אנו מחובתנו לחזור למושכלות ראשונים במשפט, ולו כדי להביע תמיהה - אפשר אף תדהמה - מן התופעה הייחודית שנגלתה לעינינו בעתירה הנוכחית.

על חוק איסור הונאה בכשרות ועל מעמדה של הרבנות הראשית

35. בפסק-הדין שבעתירה בראשונה עמדנו - ולא בקצרה - על מהותו ועל תכליתו של חוק איסור הונאה, אך בשים לב לטיעונים ששמענו מפי הרבנות הראשית דומה שלא יהא זה מן המותר אם נחזור ולו על עיקרי הדברים. עיקרי הדברים ממצים עצמם בשאלה הבאה: מה מורה חוק איסור הונאה את הרבנות כי תעשה - או כי תחדל - לעת שהיא מתבקשת להעניק לפלוני תעודת הכשר או במקום שהיא מבקשת לשלול מאלמוני תעודת הכשר? ואולם עד שנבוא אל חוק איסור הונאה ראוי כי נסקור - למען נזכור - עיקרי-יסוד במשפט, עיקרים המהווים תשתית לכל דיון משפטי שהוא.

36. לשביעת-רצונם של אחדים ולמגינת-ליבם של אחרים, במשפט ישראל אין הדת חיה בנפרד מן המדינה. וכמוסדות אחרים שנתכוננו על-פי דין כן היא הרבנות הראשית, שמהווה היא איבר בגוף המדינה. הרבנות הראשית אינה מוסד וולונטרי המתקיים מכוחו-שלו. הרבנות הראשית הינה - בראש ובראשונה - רשות בין רשויות המדינה. חוק המדינה הוא המכונן אותה; חוק המדינה הוא הקובע ומגדיר את תפקידיה ואת סמכויותיה; חוק המדינה הוא המעניק גושפנקה של ממלכה לעשייתה של הרבנות הראשית בגידרי סמכויותיה. וכניסוחו של בית המשפט, מפי הנשיא אולשן, בבג"ץ 195/64 **החברה הדרומית בע"מ ומרבק בע"מ נ' מועצת הרבנות הראשית**, פ"ד יח(2) 324, 332: "למועצת הרבנות הוקצב על-ידי המדינה שטח מסויים לפעילות בענייני שירותים דתיים הנוגעים ליהודים ובשטח זה הוענקו לה כוחות מסויימים". ובהיותה איבר מאיברי המדינה, אין לה לרבנות אלא מה שהחוק נתן בידה: בגדרים שהציב לה החוק תפעל וחוצה לאותם גדרים לא תעשה. וכפי שאמרנו בפסק הדין הראשון: את כוחותיה תפעיל הרבנות "אך-ורק כהוראת החוק ועל-פי הכללים המחייבים כל רשות מוסמכת הפועלת על-פי חוק" (שם, 213).

37. כבית הדין הרבני כן היא הרבנות הראשית: כזה כן זו, השניים הורתם בחוק המדינה. יצירי החוק הם השניים ואין להם אלא מה שהמדינה נתנה בידיהם. דברים שאמרנו על בית-הדין הרבני יפים הם לעניינה של הרבנות אף-היא, ובאותה עוצמה. וכך אמרנו בפרשת **אליהו אמינוף נ' שמואל אלטלף** (בג"ץ 816/98, פ"ד נב(2) 769, 786) על מעמדו של בית הדין הרבני:

בית-הדין הרבני הינו איבר בגופה של המדינה, שלוחה-בין-שלוחות במערכת החוק והמשפט. ואל לה לשלוחתה של המדינה כי תתגדל על המדינה ותצבור לעצמה און וחילים שהמדינה לא העניקה לה כלל.

הרבנות, כמוה כבית הדין הרבני, איבר היא בגופה של המדינה, רשות היא בין רשויותיה. ומה בית הדין הרבני לא יעשה אלא בתחום הפרישה של סמכויותיו - באותו תחום ולא מעבר לו - כן היא הרבנות הראשית אף-היא. וכפי שגבולות סמכותו של בית הדין נקבעו בחוק המדינה ובין גבולות אלה ינוע, כן היא הרבנות הראשית. וכפי שהוספנו ואמרנו בפרשת **אמינוף** (שם, 793-794):

...בית-הדין הרבני, בית-דין של המדינה הוא ולעניין סמכותו, כמוהו כשאר בתי-דין ובתי-משפט שנכוננו בחוק המדינה. בית-הדין הרבני - בתורת שכזה - הינו, להשקפתי, יציר חוק המדינה: מכוחו של החוק כונן; החוק הוא שנתן סמכות בידו וצייד את הכרעותיו בכוח של הוצאה-לפועל, ועל דרך-הכלל עושה הוא - מכוחו של החוק - בשם המדינה. איבר בגופה של המדינה הוא. סמל המדינה תלוי מעל למושב, וצווים כי יוציא בגדרי סמכותו על-פי חוק, תעמוד המדינה מאחורי אותם צווים ותפעיל את כוחה המאורגן לאכיפתם. בית-דין רבני, כמוהו ככל גוף-שיפוט בן-סמכות על-פי חוק. על דרך העיקרון, בתחומי סמכותו כמוהו כבית-משפט, הכל כהוראות החוק שלעניין. לא חסר אך גם לא יתר. החוק קבע את גדרי סמכותו של בית-הדין הרבני, ובגדרים אלה ינוע. בהם - ובהם בלבד... עקרון החוקיות ישולט בבית-הדין הרבני ממש כשם ששולט הוא בכל גוף שכונן על-פי חוק, ועקרון החוקיות יורנו כי גוף-שיפוט ראשי וחייב לנוע רק על המסילה שנסללה בחוק, לא הימין ולא השמאל... אין לו אלא מה שהמדינה נתנה בידו...

ראו עוד: בג"ץ 3269/95 **כץ נ' בית-הדין הרבני האזורי בירושלים**, פ"ד נ(4) 590, 604, 609. אכן, בית הדין הרבני הוא גוף שיפוט בעוד שהרבנות הראשית עושה בתחום המינהל. ואולם כזה כן זו השניים הורתם בחוק המדינה - גם אם שומרי-מיצוות יראו בהם גופים בעלי-סמכות בתחום הדת - ואין הם אוחזים אלא בסמכות שהחוק נתן בידם. וככל גוף שהוקם בחוק, כפופה היא הרבנות הראשית בתחומי סמכויותיה - כמוה כבית הדין הרבני בתחומי סמכויותיו - לביקורתו של הבג"ץ. ראו והשוו: בג"ץ 359/66 **בנימין גיתיה נ' הרבנות הראשית**

והמועצה הדתית, ירושלים, פ"ד כב(1) 290, 297; בג"ץ 6111/94 הוועד לשומרי מסורת נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל, פ"ד מט(5) 94, 101.

38. ככל גוף המחזיק בסמכות על-פי חוק כן היא הרבנות, ששומה עליה להפעיל את סמכותה על-פי עיקרי המשפט המינהלי, קרא: חייבת היא לפעול (בין השאר) בתום-לב, בהגינות, בסבירות וללא הפליה, ואסורה היא להפעיל את סמכותה בשרירות, או - והוא עיקר לענייננו - משיקולים שאינם נדרשים מן החוק. לשון אחר: ככל אורגן המחזיק בכוח ובסמכות על-פי דין כן היא הרבנות, שחייבת היא לעשות שימוש בסמכויותיה רק - ואך ורק - לקיום מטרות החוק שלענין. אסורה היא הרבנות, כמוה ככל גוף-מדינה אחר, להשתמש בשררה שהופקדה בידה למטרות שונות מן המטרות שלמען ניתנו סמכויות בידה. שיקול החורג מדל"ת אמותיו של החוק המסמיך שיקול זר הוא, ואסור הוא בעל-הסמכות להביאו במנין שיקוליו. תכלית החוק היא הקובעת ורק בין גדריה של אותה תכלית רשאית היא הרשות המוסמכת לנוע. ראו והשוו: בג"ץ 953/87, 1/88 פורז נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד מב(2) 309, 324.

39. באומרנו כי תכליתו של חוק - ואך-ורק תכליתו של חוק - תזין את שיקול דעתה של רשות המוסמכת על-פי אותו חוק, נזכיר ונזכור כי אין אנו מדברים אך בתכליתו המצומצמת של החוק - כעולה מהוראותיו הפרטיקולריות - אלא, בנוסף לכך, גם בעיקריה של שיטת המשפט בכללה ובדוקטרינות העוברות בה שת-וערב. וכפי שנאמר בבג"ץ 2671/98 שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה, פ"ד נב(3) 630, 664:

שיקול-דעתה של רשות, למדנו ושנינו לא אחת, שני יובלים מזינים אותו: היובל האחד, מוצאו מן החוק העומד לדיון: מתכליתו של החוק, מעיקריו של החוק, מהוראותיו הפרטיקולריות של החוק. היובל האחר, מוצאו משיטת המשפט בכללה: מתכליתו של שיטת המשפט, מעיקריה ומערכיה, מן הדוקטרינות המרוות אותה.

40. בענייננו-שלנו עשתה הרבנות כסמכותה בחוק איסור הונאה; כסמכותה בחוק זה - ורק כך. תעודות הכשר שהרבנות העניקה ל"הוד מעולה" - מכוחו של חוק איסור הונאה הוענקו, וכסמכותה באותו חוק אמרה הרבנות לשלול תעודות הכשר ש"הוד מעולה" החזיקה בהן. והשאלה הנשאלת היא: האם עשתה הרבנות כדין או שמא חרגה מן הדין ועשתה שלא-כדין?

התשובה לשאלה שהצגנו תולה עצמה בתכליתו ובמטרתו של חוק איסור הונאה. ומשנדע מהן אותן תכלית ומטרה, נוסף ונדע ממילא אם עשתה הרבנות כדין או שלא-כדין.

41. סוגיה זו דשנו בה וטחנו עד-דק בפסק-הדין הראשון, ומסקנתנו החד-משמעית היתה כי תכלית אחת לו לחוק איסור הונאה, תכלית אחת ואין בילתה. והתכלית היא - כשמו של החוק: חוק איסור הונאה בכשרות - למנוע הונאה בכשרות; להביא לכך שמזון שאינו כשר לא יוצג, לא ייחזה ולא ישוּק כמזון כשר. המחוקק ביקש להגן על הצרכן שומר הכשרות, ולהבטיח כי צרכן זה לא ירכוש בשוגג (מבחינתו) מזון שאינו כשר. לתכלית זו קבע החוק איסורים אחדים ואף טרח ללוותם בסנקציה פלילית. לוז החוק ימצא בסעיף 5 בו, ולפיו נאסר על אדם למכור או להציע למכירה מיצרך שאינו כשר לפי דין תורה תוך הצגתו בכתב כמיצרך כשר. כן מטיל החוק חובות על בעלי בית אוכל ועל יצרני מזון, שאף הם אסורים להטעות את לקוחותיהם בנוגע לכשרות מרכולתם (סעיפים 3 ו-4 לחוק).

42. חוק איסור הונאה הוא אפוא - מתחילה ועד סוף - חוק שייעודו הגנה על הצרכן. אכן, המחוקק יכול היה לספק עצמו באיסור הקבוע בסעיף 2 לחוק הגנת הצרכן, תשמ"א 1981-, ולפיו אסורה הטעייתו של צרכן בכל ענין מהותי בעיסקה. אלא שהיו מי שסברו - וניתן להוסיף: בצדק כך סברו - שלא הרי הטעייתו של צרכן בטיבו של עיפרון או באחוז השומן בגבינה כהרי הטעיה באשר לכשרותו של מזון, והדברים פשוטים. מטעם זה חקקה הכנסת את חוק איסור הונאה לעצמו, להטעים עד-מה חשוב הוא נושא הכשרות. ואולם קיומו של חוק נפרד לנושא הכשרות אין בו כדי לטוח את עינינו מראות כי בחוק צרכני ענייננו, חוק שייעודו מניעת הטעייתם של שומרי כשרות. זו היתה תכליתו של החוק מעיקרו, ונגד עיני המחוקק לא עמדה כל תכלית אחרת שהיא. עיקר הוא, שהחוק לא נתכוון כלל לחייב בעל עסק המחזיק בתעודת הכשר לציית לדיני ההלכה שאין עניינם כשרותו של מזון: "אין הכוונה ליתן למי שבידו הסמכות לתת תעודת הכשר סמכות לכפות דרך התנהגות באותו מקום [עסק] - אפילו דרך התנהגות זו מבטיחה שההתנהגות תהיה על-פי ההלכה - אם אין באותה התנהגות להעלות או להוריד בשאלת כשרות המזון עצמו" (בג"צ 465/89 **אילנה רסקין נ' המועצה הדתית ירושלים**, פ"ד מד(2) 673, 682). החוק גם לא ביקש לכפות על הציבור שאינו שומר מיצוות לאכול מזון כשר דווקא: "המבקש לאכול אוכל בלתי כשר רשאי לעשות כן. האיסור הוא אך על הצגתו של אוכל שאינו כשר כאוכל כשר" (בג"צ 22/91 **אורלי ש. 1985 בע"מ נ' הרב הראשי ליבנה, הרב יוסף אבוחצירא**, פ"ד מה(3) 817, 820). סמכות ניתנה בידי הרבנות להבטיח לשומרי כשרות כי בשר הנושא חותם של כשרות אכן כשר הוא "אולם סמכות זו אינה מכוונת להשלטת משטר של כשרות על יהודים, שאינם מעוניינים בו" (פרשת **מרבק**, 335).

בפסק הדין שבעתירה הראשונה הבאנו מדבריו של השר בורג בכנסת בנושא תכליתו של החוק, ודומה כי ראוי להזכיר ולצטט מיקצת מן הדברים שוב: "אין העניין עניין של כפייה דתית. מדובר באדם שרוצה לקנות מוצר כשר, שיוכל להיות בטוח שהמוצר שהוא קונה הוא כשר ... זהו חוק בעד האמת ונגד השקר, נגד המשקר ונגד המרמה" (ישיבה קצ"ז של הכנסת מיום 4 במאי 1983, "דברי הכנסת" העשירית, מושב שלישי, 2091). השר בורג הדגיש דברים אלה בבקשו לשכנע את שומעיו - ולמען לא ייוותר ולו צל-צילו של ספק - כי החוק לא נועד לפגוע לא בחופש הדת ולא בחופש מדת, וכי אין הוא מסווה לכפיית כשרות על מי שאינו חפץ בכשרות. חוק איסור הונאה חוק חילוני הוא ועניינו אך רמייה במסחר במזון.

43. סעיף 11 לחוק מורנו כי "במתן תעודת הכשר, יתחשב הרב בדיני כשרות בלבד". פירוש: לעת שיקול אם יעניק ואם לא יעניק תעודת הכשר, ישאב הרב חוכמה ודעת מן הדין הדתי, ואולם לא מן הדין הדתי בכללותו. שומה עליו על הרב להביא במנין שיקוליו "דיני כשרות בלבד"; וביטוי זה, כדרכנו בפרשנות, יפורש על-פי תכלית החוק. וכך, ביודענו כי תכלית החוק היא מניעתה של הטעיה באשר לכשרותו של מזון; ובזכרנו כי חופש הדת והחופש מדת עיקרי-יסוד הם במשפט ישראל, וכי אין כופים מיצוות דת על מי שאינו חפץ בקיומן אלא על-פי חוק מפורש; נדע מעצמנו כי דיני הכשרות שלענין הינם אותם דינים הנוגעים במישרין לייצור, להכנתו, להגשתו ולמכירתו של מזון. דינים אלה, רק דינים אלה, הם לענין, ואין דינים אחרים זולתם. וכלשונו של השופט אור בפרשת **רסקין** (שם, 682): "עניין לנו בחוק חילוני, הדין ב'דיני כשרות' של מזון בלבד, והסמכות שניתנה בו למתן הכשר לא באה להקנות לבעלי הסמכות אמצעי או מנף להשלטת דיני ההלכה, אשר אינם שייכים לכשרות המזון". וכדברי השופט בך באותה פרשה (שם, 689): "חובה על המשיבים [אנשי הרבנות] לעשות הבחנה בין אותן הוראות הלכתיות, הקשורות במישרין בכשרות המזון, שבהן מותר להם להתחשב בהפעלת סמכותם על-פי סעיף 11 לחוק איסור הונאה בכשרות, ובין נושאים אחרים, אשר עליהם להתעלם מהם בהקשר זה, אף אם ניתן למצוא לגביהם הדרכה ואסמכתא בהלכה". שיקול דעתה של הרבנות מצמצם עצמו אפוא אך ל"גרעין הקשה" של דיני הכשרות, לאותם דינים הנוגעים במישרין לכשרותו של מזון. ראו עוד והשוו: פרשת **אורלי**, שם, 820; בג"ץ 3944/92 **מרבק - בית מטבחים בע"מ נ' הרבנות הראשית נתניה**, פ"ד מט(1) 278, 288; בג"ץ 5009/94 **מישראל בע"מ נ' מועצת הרבנות הראשית**, פ"ד מח(5) 617, 625 (לענין חוק יבוא בשר קפוא, תשנ"ד-1994).

44. בשוונתנו עיקרים אלה נגד ענינו שאלנו עצמנו בעתירה הראשונה: האם מכירת טריפה לעותרת מעלה חשש - חשש סביר, חשש של-אמת - להונאה בכשרות, חשש שכדי-כך רציני הוא עד שיש בכוחו להקים ול'יצב עילה לשלילת הכשר מ"הוד מעולה"? בחנו שאלה זו והשיבונו עליה - ללא היסוס - כי לא הונח כל יסוד לחשש מעין-זה. נהפוך הוא: אין חולקים כי השחיטה ב"הוד מעולה" מתבצעת על-פי הנחיות הכשרות לדקדוקיהן, והכל

מסכימים כי הקונים מן העותרת יודעים ידוע-היטב כי קונים הם בשר עוף שאינו כשר. אכן, הרבנות לא הביאה לפנינו ולו ראשית-ראיה לחשש הונאה בכשרות, ואילו שיקוליה של הרבנות כפי שהוצגו לפנינו, מצאנו כי חורגים הם בעליל מתכלית החוק. ומשמצאנו מה שמצאנו ציוונו את אשר ציוונו.

45. הנה זה הארכנו, ובשאלות שדשנו ולשנו בהן באריכות יתירה בפסק הדין שבעתירה הראשונה. חשנו צורך לחזור על הדברים שמא נעלם מן הרבנות דבר. והגם שדברינו בפסק הדין הראשון היו צלולים וברורים, נמצא לנו כי הרבנות הראשית ממאנת לקיים את ששומה עליה לקיים. סירובה של הרבנות לקיים את פסק הדין הראשון הִחַל באיגרתם של הרבנים ורנר וסבג מיום 25.12.2001, ולאחר מכן נמשך והלך בכל שאר מעשיה למן אותה איגרת. כך היא אף הסכמתה של הרבנות - כהיום הזה - שלא להסיר אמנם את הכשרה של "הוד מעולה", אך תוך יידוע הציבור על-אודות מכר טריפה ליהודי. הסכמה זו של הרבנות - בעיקרה ובמהותה, כפי שאמרנו - אינה אלא המשכו הישיר של הסירוב לקיים את פסק-דין שיצא מלפני הבג"ץ.

בלשון המעטה נאמר, כי הרבנות הפרה באורח נחרץ וביודעין צו שיצא מלפני הבג"ץ בנושא ביצועו של חוק הכנסת. ככל הנראה נעלם ממנה מן הרבנות כי הפרת חוק והמריית צו בית משפט בידי רשות שלטון פגיעתן פגיעה רעה וקשה היא, ועלולות הן לגרור בעקביהן תוצאות הרסניות לשלטון החוק, לערער את יסודות סמכותו של בית המשפט, ולהביא להרס אָמון הציבור במערכות השלטון כולן. לא רק בבית המשפט פגעה הרבנות. פגיעתה בבית המשפט פגיעה היא במירקם מוסדות השלטון במדינה ובהם הרבנות היא-עצמה. וכי סבורים הרבנים ורנר וסבג שכך יערערו את סמכותו של בית המשפט ואל הרבנות הראשית לא תכלה הרעה?

46. אך לא רק בשל הפרת הצו שיצא מלפני בג"ץ בחרנו לשוב ולהבהיר מהו טיבו ומהי תכליתו של חוק איסור הונאה. בחרנו לעשות כן משנסתבר לנו כי בנותנה ובשוללה תעודות הכשר אין הרבנות רואה עצמה קשורה וכבולה כלל להוראותיו המפורשות של חוק זה. להשקפתה של הרבנות, כך הודיענו עורך-דין אולמן, חוק איסור הונאה מְתוּוה אמנם אמות-מידה להענקתן של תעודות הכשר, אלא שהרבנות לא אך מחוק זה שואבת היא כוח וסמכות. ומשידענו כי מקור סמכותה של הרבנות ימצא לה לא אך בחוק איסור הונאה, כך הוסיף וטען עורך-דין אולמן, נוסף ונדע ממילא כי אין אותו חוק אוסר את ידיה באזיקים ובנחושתיים. הרבנות, כך הודיענו עורך-דין אולמן, שואבת כוחות מהוראותיו של חוק הרבנות הראשית, תש"ם1980- (**חוק הרבנות**), והוא חוק הנותן בידיה תפקיד של "מתן תעודות הכשר על כשרות" (סעיף 2(3) לחוק הרבנות). הנה-כי-כן, בעוד אשר חוק איסור הונאה קוצב לרבנות סמכות בצמצום - תוך הפנייתה ל"דיני כשרות בלבד" - חוק הרבנות פורש לפניו את עולמה הרחב של ההלכה, מאופק-אל-אופק. ואם "דיני כשרות בלבד" - כלשונו של חוק איסור הונאה - מורים את הרבנות ליתן ל"הוד מעולה" תעודת הכשר נטולת-סייגים ובלא נשמע קולה, רשאית-גם-רשאית היא

הרבנות - מכוחה של ההלכה וכהוראת סעיף 2(3) לחוק הרבנות - ליתן פרהסיה למשמעותה האמיתית של אותה תעודת הכשר. ואנו נוסיף: ליתן פרהסיה להיעדר משמעותה של אותה תעודת הכשר.

47. טיעון זה שהשיעור עורך-דין אולמן, טיעון הוא של התגדלות על החוק, ומשמעותו אינה אלא ניפוץ שלטון החוק בישראל. טיעון זה אף שגוי הוא מבחינה משפטית. ראשית לכל ייאמר, כי מניין תפקידיה של הרבנות הראשית בחוק הרבנות אינו נושא אלא אופי דקלרטיווי וכללי בלבד. בוודאי אין בו כדי לצייד את הרבנות, במילוי תפקידיה על-פי חוק הרבנות - לא במישרין אך גם לא בעקיפין - בסמכויות בנות-אכיפה על-פי חוק. כך הוא תפקידיה של הרבנות לעשות "פעולות לקירוב הציבור לערכי תורה ומצוות" (סעיף 2(2) לחוק), וכיצא בתפקיד זה הוא התפקיד ליתן תעודות הכשר. לעניינן של תעודות הכשר, קביעתו של סעיף 2(3) לחוק, אינה - לאחר חקיקתו של חוק איסור הונאה - אלא תמציתו של חוק זה האחרון. על הוראת סעיף 2(3) לחוק הרבנות ייאמר: ואידך - זיל גמור בחוק איסור הונאה, ובו בלבד; אכן, המקור הנורמטיווי האופרטיווי להוצאתן של תעודות הכשר ימצא לנו בחוק איסור הונאה, ובו בלבד; חוק זה כובל את הרבנות ל"דיני כשרות בלבד" כפי שפורשו בהילכת בית-המשפט העליון; ולא נמצא לנו כי רשאית ומוסמכת היא הרבנות להביא במניין שיקוליה, לעת מתן או לעת שלילה של תעודת הכשר, שיקול הילכתי החורג מאותו "גרעין קשה" של דיני כשרות כפי שחוק איסור הונאה פורש בפסקי-הדין של בית-המשפט העליון.

48. ואולם לא בדברים אלה עיקר. עיקר הוא בעצם התפישה הנורמטיוויית כי בצד סמכותה האופרטיוויית על-פי חוק איסור הונאה, מחזיקה הרבנות - באורח נפרד - בסמכות אופרטיוויית על-פי חוק הרבנות, וכי יכולה ורשאית היא לעשות שימוש בלתי-מוגבל ובלתי-מופרע בסמכות שלפי חוק הרבנות עד-כדי סיכול וביטול הסמכות שלפי חוק איסור הונאה. הנה-כי-כן, רשאית ומוסמכת היא הרבנות - שמא נאמר: בנסיבות מסוימות, כשלנו, חייבת היא - ליתן כתב-הכשר לפי חוק איסור הונאה, ובה-בעת רשאית ומוסמכת היא - זו הפעם לפי חוק הרבנות - להודיע ברבים כי כתב הכשר שהוצא לפי חוק איסור הונאה בטל ומבוטל הוא והיה כעפרא דארעא וכחרס הנשבר.

49. הרי היא הרבנות כאומרת לנו: שני כתרים הם שניתנו לי: כתר-של-מלוכה וכתר-של-רבנות; או אחרת; כתר-של-חוק וכתר-של-הלכה. ברצותי אניח על ראשי כתר-של-מלוכה ואעשה כמשפט המדינה וברצותי אענוד לראשי כתר-של-רבנות ואעשה כדין ההלכה וכמינהג רבני ישראל. כך יעשה לאיש אשר ימצא כי הונה בכשרות: אניח על ראשי כתר-של-מלוכה ואשלול ממנו, כדין החוק והממלכה, תעודת כשרות שנתתי בידו. ואילו אם לא

הונה האיש בכשרות אך הפר ציוויי הלכה שאינם מן החוק - אניח על ראשי כתר-של-רבנות ואוציא איגרת או אוליך שמועה על הפרת ההלכה ואביא כך להכרתת עסקיו.

50. תפישה זו שלחוק נדחה מעלינו מכל-וכל. מקומה לא יכירנה במדינה שרשויות השילטון בה שואבות את סמכותן ואת עוצמתן מן החוק, מדינה ששילטון החוק שורר בה. אמרנו ונחזור: גם אם שורשיה ותיקים הם ממנו-כולנו, הרבנות הראשית דהאידינא הוקמה בחוק המדינה. פועלת היא בסמכות אך-ורק מכוח חוק המדינה, ואם עושה היא בסמכותה על-פי ההלכה אין זאת אלא ככל שהחוק מתיר לה לעשות כן. כך - רק כך - רשאית ומוסמכת היא הרבנות להפעיל כוחות שילטון ומרות על זולתה, ואסורה היא לחרוג מסמכותה זו. ככל שחוק המדינה הוא לעניין - ואכן, חוק המדינה, ורק חוק המדינה, הוא לעניין - מונח על ראשה של הרבנות כתר אחד בלבד - כתב-של-מלכות - ורק מכוחו של כתר זה רשאית היא לעשות. לענייננו שלנו נאמר, כי נדחה מעלינו כבלתי קבילה - וכבלתי קבילה מכל-וכל - תפישה שלפיה יכול שתהא סתירה בין חוק הרבנות לבין חוק איסור הונאה; שהרבנות תחוייב ליתן לפלוני תעודת הכשר על-פי חוק איסור הונאה, ובה-בעת - ובאותן נסיבות עצמן - תותר הרבנות - בין במישרין בין בעקיפין - ליטול מפלוני אותה תעודת הכשר. התופעה של שמאל מרחקת בעוד ימין מקרבת אינה קבילה בגדריה של אותה שיטת משפט.

51. בזמנו סבר בית הדין הרבני כי רשאי הוא להחזיק בידו, בה-בעת, בשרביט-של-מלכות ובשרביט-של-תורה, ודחינו סברה זו כבלתי מתקבלת על-הדעת (פרשת אלטלף, שם, 793):

בשבתו על-כס, אין בית-הדין הרבני בן סמכות להידרש אלא לאותם עניינים שחוק המדינה הביא בגבוליו, ואין בכוחו לצוות אלא על מי שבא בגדרי סמכותו לשופטו על-פי חוק. באותם מקרים שהציג המחוקק - ורק בהם - מוסמך הוא בית-הדין להידרש להלכה, לחוות דעתו על-פי ההלכה או לצוות מכוחה של הלכה.

ועוד (שם, 786):

לו גופי-משפט אחרים במדינה היו נוהגים כמעשה בית-הדין הרבני בענייננו, כי-אז הייתה מתבקעת האדמה שעליה עומדים אנו כולנו. ותוקף משפטי כי ניתן להכרעתו של בית-הדין הרבני בענייננו, תהא הכרעתנו שקולה כנגד הקריאה: איש לאוהליך ישראל. זו הדרך הבדוקה להקמתה של מדינה-בתוך-מדינה. זו הדרך לפירוד ולהתפוררות. הדרך דרך עקלקלות היא. דרך רעה היא. המעשה הזה אל-נא נעשנו, לא טוב הוא.

לענייננו-שלנו נאמר ונכריז: הרבנות רשאית לנוע אך בתוך הגבולות שהציב חוק איסור הונאה, ורשאית היא להפעיל סמכות שניתנה לה אך לתכליתו של החוק בלבד. באומרנו דברים אלה שאנו אומרים, אין בכוונתנו להורות לרבנות דעת או להכתיב לה הילכות "יורה דעה". כל שאנו אומרים אינו אלא זאת, שהרבנות, אשר הוקמה בחוק, מותרת לעשות על-פי סמכותה בחוק אך בתחומי החוק ולא מעבר לו.

הסעד

52. שורש החלטותיה ומעשיה של הרבנות ימצא בהנחיות הכשרות של הרבנות הראשית, הנחיות שלפיהן נאסר - באורח מוחלט וגורף - על מכירת עופות טריפה ליהודים. נרענן את זכרוננו באותן הנחיות (ראו עוד, פסקה 8 לעיל):

3. אסור בשום אופן למכור ליהודים עופות שאינם כשרים.

4. כשמוכרים הטריפות לנכרי (גוי) יש לעקוב אחריו כדי לודא שהטריפות לא חוזרות לשוק היהודי.

5. כל נכרי הקונה טריפות, חייב לקבל אישור מראש מרב המשחטה, הרב יברר אם יש לקונה חנות ויחתיים אותו על התחייבות שלא ימכור טריפות ליהודים. על הרב לערוך מעקב מדי פעם אחרי הקונים הנכרים כדי לודא שהנ"ל עומדים בהתחייבותם.

מה דינן של הנחיות אלו? בפסק הדין הראשון לא נקטנו עמדה פסקנית בנושא חוקיותן של הנחיות אלו ad rem . העסקנו עצמנו אך באיסור הפרטיקולרי (באיסור ad personam) שאסרה הרבנות על "הוד מעולה" למכור בשר עוף טריפה לעותרת, ובשאלה זו קבענו כי משלא עלה בידה להצביע על חשש קונקרטי להונאה בכשרות, לא היתה הרבנות מורשית להטיל על "הוד מעולה" איסור שהטילה למכור בשר עוף טריפה לעותרת. אלא שהגיון-הדברים אותו היגיון הוא: הן באשר ליחסי "הוד מעולה" והעותרת הן באשר לחוקיותן של הנחיות. גם במקרה האחד גם במקרה האחר, בשני המקרים כאחד אין הרבנות מותרת לאסור על מכירת בשר טריפה ליהודים אלא אם מוסיפה היא ומצביעה על חשש להונאה בכשרות; שהרי נושא ההונאה בכשרות הוא-הוא לב-ליבו של החוק, ובאין הונאה בכשרות - או חשש סביר להונאה בכשרות - שוב אין הרבנות מוסמכת ורשאית להטיל איסור על מכירת בשר טריפה. המסקנה הנדרשת מכל דברים אלה מסקנה אחת ויחידה היא: הנחיית הרבנות, ככל שיש בה איסור גורף וללא-תנאי על מכירת טריפה ליהודים - וזה דבר ההנחיה כיום - הנחיה בטלה היא בהיותה חורגת מתכליתו של החוק. האיסור על מכירת בשר טריפה ליהודים חייב לבוא בצוותא-חדא עם

יסוד ההונאה בכשרות, ומשנמצא לנו כי ההנחיה נעדרת יסוד זה, מסקנה מחוייבת המשפט היא כי הנחיה זו בטלה.

53. הרבנות הבינה היטב את הכרעתנו בפסק הדין הראשון, ועל-כן הסכימה כי "איסור מכירת טרף ליהודים וההקפדה על מניעת הגעתו של בשר טרף לשוק היהודי הם אך ורק בהקשר של הונאה בכשרות". מטעם זה הודיעתנו הרבנות כי תעשה לשינוי ההנחיות, וכי תסייג אותן בחשש של הונאה בכשרות. נוסח ההנחיות המוצע בידי הרבנות הבאנו בפסקה 22 לעיל, ונחזור עליו שוב:

3. א. אסור למכור ליהודים עופות שאינם כשרים.

ב. כשמזכרים טריפות לנכרי (גוי) יש לעקוב אחריו כדי לוודא שהטריפות לא חוזרות לשוק היהודי.

ג. כל נוכרי הקונה טריפות, חייב לקבל אישור מראש מרב המשחטה. הרב יברר אם יש לקונה חנות ויחתיים אותו על התחייבות שלא ימכור טריפות ליהודים. על הרב לערוך מעקב מדי פעם אחרי הקונים הנכרים כדי לוודא שהנ"ל עומדים בהתחייבותם.

והכל בנסיבות בהן קיים חשש להונאה בכשרות.

נוסח זה המוצע להנחיות החדשות נותן אמנם ביטוי לתכליתו של החוק, אלא שאותו "חשש להונאה בכשרות" - המופיע בסיפה - רחוק יתר-על-המידה ממיקומו הראוי. הערנו אפוא לנציג היועץ המשפטי לממשלה, כי אם מבקשת היא הרבנות באמת ובתמים לנסח הנחיות כהילכתן, כי-אז ראויות הן אותן הנחיות שתנוסחנה כך:

3. א. אסור למכור ליהודים עופות שאינם כשרים בנסיבות שבהן קיים חשש להונאה בכשרות.

ב. כשמזכרים טריפות לנכרי (גוי) יש לעקוב אחריו כדי לוודא שהטריפות לא חוזרות לשוק היהודי, והכל בנסיבות שבהן קיים חשש להונאה בכשרות.

ג. כל נוכרי הקונה טריפות, חייב לקבל אישור מראש מרב המשחטה. הרב יברר אם יש לקונה חנות ויחתיים אותו על התחייבות שלא ימכור טריפות ליהודים. על הרב לערוך מדי פעם מעקב אחרי הקונים הנכרים כדי לוודא שהנ"ל עומדים בהתחייבותם. והכל בנסיבות שבהן קיים חשש להונאה בכשרות.

54. אלא שעיסוק זה בנוסח ההנחיות המוצעות, עיסוק לבטלה הוא לעת הזו. כפי שהודיענו עורך-דין אולמן בדיון על-פה, אין בדעתה של הרבנות להכניס שינוי בהנחיות אלא לקראת חג הפסח תשס"ג (אפריל

(2003), שבמועד זה תראה אור מהדורה מחודשת של קובץ הנחיות הכשרות. הנחיה 3 להנחיות הכשרות קובעת אפוא כיום - כבעבר - כי "איסור בשום אופן למכור ליהודים עופות שאינם כשרים" (ראו עוד פסקה 8, לעיל). לעניינה של הנחיה זו לא נותר לנו אפוא אלא לקבוע כי בהיותה נוגדת את הוראות חוק איסור הונאה בכשרות, הנחיה בטלה ומבוטלת היא.

אשר להנחיות 4 ו-5 - (ראו פסקה 8, לעיל), הנחיות אלו, לכאורה, עשויות אף-הן לעורר קשיים, אך הואיל והעותרת לא העלתה אותן על שולחן הדיונים לא נכריע בתקפותן המשפטית.

55. ואולם בכך אין די. משנמצא לנו כי צו מוחלט שהוצא בעתירה הראשונה הופר בידי הרבנות, ולמען הסר ספק, אנו שבים ומורים כי צו זה על מכונו הוא עומד ואנו מצווים אותו שוב. פירוש הדברים הוא, שהמשיבים 1 עד 3 חל עליהם איסור לשלול תעודת הכשר ש"הוד מעולה" מחזיקה בה - הכשר רגיל, הכשר "מהדרין" או הכשר "חלק" - אך בשל כך בלבד ש"הוד מעולה" מוכרת עופות טריפה לעותרת.

56. מיקצת מן המשיבים - ואפשר אחרים אף-הם - הפרו ביוזעין ובכוונת-מכוון צו שהוציא בית המשפט הגבוה לצדק. מעשה הפרה זה עולה, לכאורה, כדי עבירת משמעת, וראוי כי בעלי-הסמכות שלעניין, ביניהם היועץ המשפטי לממשלה, יידרשו לשאלה ויחליטו אם יש וראוי להעמיד מי מאותם משיבים לדין משמעת. למותר לומר כי זכותה של העותרת עומדת לה - ככל שיש לה זכות - לתבוע פיצוי נזיקין על הנזקים שנגרמו לה עקב הפרת הצו המוחלט.

57. דבר אחרון: בעתירה זו שלפנינו נגלתה לעינינו תופעה חמורה של שימוש שלא-כדין בסמכות הקבועה בחוק. חוק איסור הונאה בכשרות נועד למניעת הונאה בכשרות. ייעודו הוא לתכלית זו - לתכלית זו בלבד - ולמענה העמידה המדינה את כוחה המאורגן ואת סמכותה כמדינה. והנה מוצאים אנו כי בעלי-סמכות מכוח אותו חוק עושים שימוש בסמכותם למטרות חיצוניות לתכליתו. בפרשת **רסקין** (שם, 682) קבע בית המשפט כי חוק איסור הונאה לא נועד "להקנות לבעל הסמכות אמצעי או מנוף להשלטת דיני ההלכה, אשר אינם שייכים לכשרות המזון". שתיים-עשרה שנים עברו מאז ודבר לא נשתנה. חוק איסור הונאה הפך מכשיר בידי בעלי-סמכות למטרות זרות לתכליתו המקורית, ופסיקת בית משפט היתה כרוח השורקת.

58. עורך-דין אולמן טען לפנינו, כי אם תחדש "הוד מעולה" מכירת בשר עוף טריפה לעותרת, לא תישלל אמנם תעודת ההכשר שהיא, "הוד מעולה", מחזיקה בה, אך בה-בעת תראה הרבנות מחובתה - מחובת

ההלכה - להודיע לציבור עובדות כהווייתן, קרא, שמעשי "הוד מעולה" נוגדים את ההלכה. הרבנות לא תוכל אחרת, כך הוסיף עורך-דין אולמן והודיענו.

טיעונו זה של עורך-דין אולמן העלה בזיכרוני ימים רחוקים, וידעתי כי מה שהיה הוא שהוזהר ומה שנעשה הוא שנעשה ואין כל חדש תחת השמש. היה זה בפרשת **בתיה קידר ושמואל כהן** נ' בית הדין הרבני האזורי, **תל-אביב-יפו** (בג"ץ 29/71, פ"ד נו(1) 608) שבית-הדין הרבני סירב להידרש לתביעתם של אלמנה וכהן ולהכריז על כי נישאו זה-לזה (בטקס נישואין פרטי) או על כך שאין הם רשאים להינשא לאחר או לאחרת כל עוד לא יתגרשו בגט פיטורין. הבג"ץ ציווה על בית הדין להידרש לתביעה ולדון בה אך בית הדין עמד בסירובו. אמר על-כך השופט ברנזון (שם, 613): "רואה אני כעת, כי כנראה הטלנו על הרבנים תפקיד קשה מנשוא שאינם יכולים ואינם מוכנים לעמוד בו." כך נאמר שם. הכך ייאמר בענייננו-שלנו אף הוא?

59. דיברנו עד כה בעניינה המיוחד של העותרת. ואולם רב מכך. נגלתה לעינינו תופעה כללית של שימוש עקיב בחוק הכנסת שלא לתכליתו, ובניגוד לכוונתה המפורשת של הכנסת לעת שחקקה את החוק. הנה זה מעניקה הכנסת לבעלי-סמכות אלה ואלה כוח וסמכות לתכלית מסויימת, ומשהופקדה הסמכות בידיהם עושים אותם בעלי-סמכות שימוש בסמכות - בידועין ובכוונת-מכּוּן - שלא לתכלית שהכנסת כיוונה אליה ובניגוד מפורש לתכליתו של החוק. מצויים אנו אפוא בדרך ללא-מוצא וקיר אטום לפנינו.

בראותנו כי כך נעשה בחוק הכנסת ואין מושיע, ראוי שהכנסת היא-עצמה תיתן דעתה לתופעה קשה זו שנגלתה לעינינו, ותוסיף ותשקול ברצינות אם נכון להותיר את החוק על כנו. כפי שהערנו לעיל (ראו פסקה 42), די בו בחוק הגנת הצרכן, תשמ"א 1981-, כדי להגן על צרכנים שומרי-מיצוות. בזמנו נמצא כי ראויים הם שומרי-מיצוות להגנה מיוחדת ועל-כן נחקק חוק איסור הונאה. ואולם עתה, משנמצא לנו כי כך עושים העושים בביצועו של החוק, ראוי לשקול שמא נכון יהיה לבטלו, ולהיסמך להגנתם של שומרי-מיצוות על חוק הגנת הצרכן. על דרך זה נקיים את מיצוותו של חוק איסור הונאה ובה-בעת לא נפגום בהוראות חוק-יסוד: חופש העיסוק ובעקרונות יסוד ששיטת המשפט בישראל מושתתת עליהם. יש דרכים אחדות לתיקון המצב, והמחוקק יעשה כחוכמתו.

אפילוג שהוא פרולוג

60. ביום ט"ו באב תשס"ב, 24 ביולי 2002, לקראת ישיבתו האחרונה של בית-המשפט בעתירה הנוכחית, יצאה החלטה פורמלית מלפני מועצת הרבנות הראשית. החלטה זו פורסמה לרבים, ולפי בקשתנו הובאה לפנינו. וזה לשון ההחלטה במלואה:

הרבנות הראשית לישראל

ב"ה, ט"ו אב, תשס"ב

מועצת הרבנות הראשית דנה בישיבתה בפסק הדין של הבג"צ המורה לרבנות הראשית לשנות את נוהלי הכשרות למשחטות. הרב דוד ורנר נדרש לאשר בכתב למשחטת הוד חפר למכור טריפות המשחטה ליהודים בניגוד לנוהלי הכשרות של הרה"ר לישראל ולמרות זאת לתת הכשר מהדרין למשחטה.

לאחר דיון סוער בהשתתפות רבני המשחטות בארץ ואגודות השוחטים הוחלט כדלהלן:

מועצת הרבנות הראשית חוזרת ומאשרת את נוהלי הכשרות למשחטות שנקבעו על פי ההלכה ודוחה את התערבות הבג"צ ודרישתו לשנות את נהלי הכשרות.

המועצה מחזקת את הנתבעים הרב ורנר רבה של חדרה והרב יעקב סבג ראש אגף הכשרות ברבנות על עמדתם לשמר את כללי ההלכה כפי שנקבעו בנהלים ואת הודעתם שאם יאולצו לאשר דבר הנוגד את ההלכה יסירו את אחריותם לכשרות.

המועצה קובעת שכל המשחטות ינוהלו על פי נוהלי הכשרות הקיימים, כולל הנוהל הקיים שלא למכור הטריפות ליהודים ולא ינתנו הכשרים בניגוד לנוהל בכל מקרה.

המועצה רשמה בפניה את הודעת אגודות השוחטים שהודיעו שלא יסכימו לשחוט במקום שהם גורמים מכשול למכירת הטריפות ליהודים, ובכדי להזהיר את המשחטות על הצפוי יקיימו שביתת אזהרה של יום אחד בכל המשחטות בארץ.

מועצת הרבנות פונה למערכת המשפט, חברי הכנסת ולכל שלומי אמוני ישראל לשמור על נוהלי הכשרות ועל מעמד ההלכה ועל יחס הוגן במערכות המשפט לעניינים אלה.

נקרא החלטה זו אט-אט וידענו עמדתה של הרבנות מהי. נדע כי עמדתה של הרבנות קשה וחריפה מן העמדה שהוצגה לפנינו בשמה - הן בכתב הן על-פה - וכי תוכן ההחלטה אף סותר בעליל טענות שנטענו לפנינו בשמה של הרבנות. הנה-כי-כן, בעוד אשר היועץ המשפטי לממשלה, וכמותו עורך-דין שמעון אולמן, בא-כוח הרבנות, הצהירו לפנינו חגיגית כי יחול שינוי בהנחיות הכשרות, ועורך-דין אולמן הוסיף והודיענו כי לקראת פסח תשס"ג תפרסם הרבנות אותם שינויים (ראו לעיל, פסקאות 22, 53 ו-54), הנה עתה קוראים אנו בהחלטה כי:

מועצת הרבנות הראשית חוזרת ומאשרת את נוהלי הכשרות למשחטות שנקבעו על פי ההלכה ודוחה את התערבות הבג"צ ודרישתו לשנות את נוהלי הכשרות.

אם אין די בכך, מוסיפה ההחלטה וקובעת בלשון זו:

המועצה מחזקת את הנתבעים הרב ורנר רבה של חדרה והרב יעקב סבג ראש אגף הכשרות ברבנות על עמדתם לשמר את כללי ההלכה כפי שנקבעו בנהלים ואת הודעתם שאם יאולצו לאשר דבר הנוגד את ההלכה יסירו את אחריותם לכשרות.

ולחיזוק-יתר:

המועצה קובעת שכל המשחטות ינוהלו על פי נוהלי הכשרות הקיימים, כולל הנוהל הקיים שלא למכור הטריפות ליהודים ולא ינתנו הכשרים בניגוד לנוהל בכל מקרה.

יתר-על-כן: הרבנות הצהירה לפנינו באורח מפורש כי תעודות ההכשר ש"הוד מעולה" מחזיקה בהן לא יישללו ממנה אך באשר מוכרת היא בשר עוף טריפה ליהודי, והנה עתה קוראים אנו בהחלטה "שכל המשחטות ינוהלו על פי נוהלי הכשרות הקיימים, כולל הנוהל הקיים שלא למכור טריפות ליהודים", וכי "לא ינתנו הכשרים בניגוד לנוהל בכל מקרה".

61. עיינו בכתובים ראשונים; עיינו בכתובים אחרונים; ולא ידענו אלו כתובים ידם על העליונה. אף לא ידענו אם נקבל הצהרות שהצהירה הרבנות לפנינו, פעם ועוד, או אם נקבל נוסח החלטתה של מועצת הרבנות הראשית. בין כך ובין אחרת, החלטתה של מועצת הרבנות הראשית מדברת בעד עצמה, והקורא בה ידע מעצמו כי תוכנה אינו עולה בקנה אחד לא עם דברים אשר הושמעו לפנינו על-פה בשמה של הרבנות ולא עם דברים שהועלו על הכתב והוצגו לפנינו כעמדתה של הרבנות. לא נרחיב את הדיבור על כי החלטתה של מועצת הרבנות הראשית אינה עולה בקנה אחד עם פסק דינו הראשון בעניינה של העותרת וכי סותרת היא בעליל את דברו של חוק איסור הונאה.

62. בהודעתו לבית-המשפט איפיון בא-כוח הרבנות את העתירה שלפנינו, באומרו כי "זוהי עתירה שטוב לה שלא נולדה משנולדה". דברים אלה קושט אימרי אמת הם. ואולם, משבאה העתירה לאוויר העולם; ומשכשלו כל נסיונות פשרה להביא את בעלי הדין אל עמק השווה; אין אנו רשאים ליפטר מן הדין ושלא למלא את חובתנו להכריע בדין. מוסר חכמים "למד לשונך לומר איני יודע" (ברכות ד' ע"א) לא לשופט מכון הוא. ואנו את חובתנו נמלא.

סוף דבר

63. אציע לחבריי כי נעשה את הצו מוחלט כאמור בפיסקאות 54 ו-55 לעיל. עוד אציע לחבריי כי נטיל על המשיבים 1 עד 3 לשלם לעותרת הוצאותיה ועליהן שכר-טרחת עורך-דין בסך 30,000 ש"ח.

שופט

השופט א' ריבלין:

אני מסכים.

שופט

השופט א' גרוניס:

אני מסכים.

שופט

הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט מ' חשין.

היום, כ"ח באלול תשס"ב (5.9.2002).

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט

העתק מתאים למקור G11.02000770
נוסח זה כפוף לשינויי עריכה וניסוח.
רשם

בבית המשפט העליון פועל מרכז מידע, טל' 02-6750444
בית המשפט פתוח להערות והצעות: pniot@supreme.court.gov.il
לבתי המשפט אתר באינטרנט: www.court.gov.il